
Dušan Moro
DOKUMENTI KATOLIČKE CRKVE O EKUMENSKOM
PROBLEMU REĐENJA ŽENA I NJIHOVA
TEOLOŠKO-EKUMENSKA ANALIZA

*Documents of the Catholic Church on the ecumenical issue of
women's ordination and their theological-ecumenical analysis*

UDK: 261.8:261.15-055.2]:262.6

Pregledni znanstveni rad

Primljeno: 9/2012.

367

Služba Božja 3/4 112.

Sažetak

Ređenje žena za svećenice i biskupice, koje su započele pojedine crkve i crkvene zajednice proistekle iz reformacijskog pokreta i baštine, postaje u posljednje vrijeme jedno od središnjih pitanja ekumenskog pokreta.

Tom se trendu duboko suprotstavlja nauk i praksa Katoličke crkve i cijelog Pravoslavlja. Oni se, uglavnom, oslanjaju i prizivaju na trostruku argumentaciju: na Kristov primjer i poziv, te poslanje Dvanaestorice i njihovih nasljednika (argument iz Pisma); na Predaju kao vrijedan i nezaobilazan čimbenik života, nauka i prakse Crkve (argument Predaje); te na višestoljetno teološko i učiteljsko obrazloženje tog problema (argument Učiteljstva).

Članak donosi autentično učenje Katoličke crkve izraženo u Izjavi Kongregacije za nauk vjere, iz 1976., te Apostolsko pismo pape Ivana Pavla II. iz 1994.

U drugom dijelu, u sažetoj teološkoj analizi, naglasak je stavljen na ekumenski aspekt tog problema, te na traženje većeg suglasja i razumijevanja središnjih tema, kao što su to: Predaja, korektna interpretacija (hermeneutika) Predaje, te potrebe i prilagodljivost crkvene službe (ministerija) u suvremenim prilikama i potrebama u pojedinim crkvama.

Ključne riječi: apostolsko nasljedstvo, crkva, ekumenizam, Predaja, Učiteljstvo, svećeništvo, žena u crkvi

UVOD

Jedno od težih problema u ekumenskom pokretu posljednjih desetljeća jest ređenje žena za svećenike i biskupe (svećenice i biskupice, kako to neki izriču), koje se počelo prakticirati u crkvama i crkvenim zajednicama koje su proistekle iz Reformacije. To se posebno odnosi na stav Katoličke crkve i pravoslavnih crkava s jedne strane, te drugih crkava koje to već prakticiraju. Prvi prekid višestoljetne kršćanske prakse, dogodio se u Švedskoj 1958. kada je zaređena prva svećenica u Švedskoj luteranskoj crkvi. To će nastaviti i druge luteranske crkve (Njemačka luteranska crkva od 1992.), a u posljednje je vrijeme taj problem najaktualniji u Anglikanskoj crkvenoj zajednici (*Anglican Communion*). Konferencija Anglikanske crkve, tzv. 'Lambeth Conference', odlučila je 1974. da će rediti žene za svećenice, a od 1989. da će ubuduće rediti žene i za biskupice. Time se otvorilo još jedno 'goruće pitanje' i nesuglasje unutar kršćanskih crkava u posljednjim desetljećima, što je otežalo odnose između samih anglikanskih zajednica, a pogotovo odnose s Katoličkom crkvom i istočnim, pravoslavnim crkvama.

Tim se pitanjem već duže vremena bavi Mješovita katoličko-anglikanska teološka komisija. Ona je osnovana, odlukom pape Pavla VI. i anglikanskog nadbiskupa Michaela Ramseyja 1966., te je počela radom 1967. na sastanku u Gazzadi kraj Milana. Ona ima 20 članova (po deset sa svake strane). Rezultat njihova rad jest *Malta Report* iz 1968. Godine 1969. ta je komisija preimenovana u ARCIC (Anglican Roman Catholic International Commission). Najznačajniji dokumenti te Komisije dosad jesu: "Zajednička izjava o euharistiji" (Windsor, 1971.); "Služba i ređenje" (Canterbury, 1973.); "Autoritet u Crkvi", prvi dio (Venecija, 1976.); i "Autoritet u Crkvi" drugi dio (1982.). Što se tiče Blažene Djevice Marije i njezine uloge u Crkvi, značajan je dokument iz 2004., kao Zajednička izjava Katoličko-anglikanske međunarodne komisije o Blaženoj Djevici Mariji pod naslovom: "Marija, milost i nada u Kristu".

Problem je nastao osobito kada je generalna sinoda Anglikanske crkve u Kanadi odobrila u lipnju 1975. ređenje žena za svećenice. Iste je godine to prihvatila i generalna sinoda Anglikanske crkve u Engleskoj. Papa Pavao VI., u pismu nadbiskupu F. Donaldu Cogganu navodi razloge zbog kojih Katolička crkva to ne prihvaća i ne dopušta. Argumenti su koje

Papa navodi sljedeći: a) "Prema Svetom pismu i svjedočanstvu Krista koji je birao samo muškarce za apostole; b) prema stalnoj praksi Crkve, koja je isključivom izboru muškaraca slijedila Kristov primjer; c) prema živom učiteljskom autoritetu Crkve isključenje žene iz svećeničkog reda slaže se s Božjim planom o Crkvi".

1. DOKUMENTI UČITELJSTVA KATOLIČKE CRKVE O PROBLEMU REĐENJA

Stoga je potrebno vidjeti stav i obrazloženje Katoličke crkve o tom problemu, te dokumente koji su se pojavili, kao odgovor na tu praksu, od sredine 70-ih godina 20. st., pa sve do danas. U tom smislu pozornost ćemo posvetiti dvama dokumentima: dokument Kongregacije za nauk vjere iz 1976., pod naslovom *Inter insigniores, te apostolsko pismo pape Ivana Pavla II. Ordinatio sacerdotalis* od 22. svibnja 1992., i *Odgovor* Kongregacije u svezi s određenim sumnjama oko vrijednosti izloženog nauka u tim dokumentima, od 28. listopada 1995.

U drugom dijelu članka teološki se analiziraju ti dokumenti i s pokušajem određenih tumačenja koja su se pojavila nakon tih dokumenata Učiteljstva. Uglavnom, u središtu teološkog istraživanja i ekumenskih nastojanja stoji pitanje službe, tj. služitelja i nositelja sakramentalne snage sv. Reda i uloge predvoditelja liturgijske i euharistijske proslave jedinstvene žrtve Isusa Krista, i uopće pitanje službe (i službi) u kršćanskim crkvama danas.

1.1. *Inter insigniores*

Kongregacija za nauk vjere objavila je 15. listopada 1976. godine dokument o pitanju pripuštanja žena na ministerijalno svećeništvo koji je potpisao kardinal Franjo Šeper, a odobrio Pavao VI., papa. Latinski naslov dokumenta glasi *Inter insigniores*, a sastoji se od Uvoda i 6 poglavlja. Donosimo prijevod s latinskoga izvornika:¹

¹ Dokument objavljen u: AAS 69 (1977.), str. 98-116. Zahvaljujem svima koji su pomogli u prevođenju i lektoriranju latinskog teksta.

UVOD: Mjesto žene u suvremenom društvu i u Crkvi

Među značajnije oznake našega vremena, blažene uspomene Ivan XXIII., upozorio je u enciklici *Pacem in terris*, od 11. travnja 1963. "na koji način žene sudjeluju u javnom životu, a što se možda brže događa kod naroda koji ispovijedaju kršćansku vjeru, a sporije, naime, ali šire, kod naroda-baštinika drugih predaja i odgojenih prema drugom načinu života".² Drugi vatikanski sabor naime u svojoj je pastoralnoj konstituciji koja počinje riječima *Gaudium et spes*, nabrajajući te oblike diskriminacije u temeljnim osobnim pravima, koje treba nadići i odstraniti kao protivne Božjoj nakani, zgodno kao prvu naveo onu koja se temelji na spolnosti (GS br. 29).³ Uistinu, ravnopravnost osoba koja odatle proizlazi, treba težiti izgradnji takvoga ljudskoga društva, koje nije potpuno jednako, nego je skladno sastavljeno i postaje jedno samo kada muževi i žene svoje vlastite odlike i dinamičnu snagu u nj unose kao što je nekoć izložio Pavao VI., papa.⁴

U životu same Crkve tijekom stoljeća, kako povijest svjedoči, bilo je žena koje su se s vrlo velikom djelotvornošću trudile da ostvare znamenita djela. Dovoljno bi bilo sjetiti se onih koje su ustanovile velike redovničke obitelji kao sv. Klara Asiška i sv. Terezija Avilska, jednako se treba sjetiti Terezije i Katarine Sijenske koje su potomstvu ostavile mnoga pisana djela bogata duhovnim naukom, da ih je papa Pavao VI. upisao u imenik učiteljica Crkve. Ne smiju se zaboraviti ni one bezbrojne žene koje su se posvetile Gospodinu, da vrše djela ljubavi ili su se posvetile misijskim djelima, ali ni one kršćanke kao majke obitelji, koje su prema svojim imale veoma veliku snagu, a posebno što su prenijele vjeru na (svoju) djecu.

U naše pak vrijeme traži se mnogo više: "Budući da u naše dane žene sve više i više aktivno sudjeluju u cjelokupnom društvenom životu, veoma je važno da se proširi njihovo sudjelovanje i na raznovrsnim područjima apostolata Crkve"

---

² AAS 55 (1963.), str. 267-268; *Pacem in terris*, u: Sto godina katoličkog socijalnog nauka, KS, Zagreb, 1991., str. 171-172, br. 41.

³ Usp. DRUGI VAT. SABOR, Pastoralna konstitucija *Gaudium et spes*, od 7. prosinca 1965., br. 29; u AAS 58 (1966.), str.1048-1049.

⁴ Usp. PAVAO VI., *Nagovor članovima komisije za proučavanje službi žene u društvu i u Crkvi*, od 8. travnja 1975., u AAS 67 (1975.), str. 265.

(AA 9).⁵ Ove odredbe Drugoga vatikanskog sabora potaknule su zanos (zauzetost) koji već daje svoje plodove čije se dozrijevanje očekuje premda s različitim dokazima. Naime, već danas, kako je rekao Pavao VI.,⁶ ima vrlo veliki broj kršćanskih zajednica, koje se koriste apostolskim zauzimanjem žena. Dapače, neke su od tih žena pozvane da trebaju pastoralno djelovati u pojedinim vijećima ustanovljenim u krugu kako biskupija tako i župa. Apostolska Stolica već je dodijelila ženama ulogu da budu u radu nekih njezinih udruga.

Zatim su već prije nekoliko godina neke kršćanske zajednice od onih koje su se odijelile od Apostolske stolice u 16. stoljeću ili kasnije, prepustile žene na pastoralnu službu kao i muškarce: tim novim činom članovi tih zajednica i druge slične zajednice postavljale su zahtjeve i pismene molbe da se ženama otvori širi pristup, dok su se druge suprotstavljale. Takvim se postupkom, dakle, otvara ekumensko pitanje o kojemu Katolička crkva mora izreći svoje mišljenje, tim više što u različitim krugovima javnoga života potiču da se prošire na pitanja, može li i Katolička crkva mijenjati svoju disciplinu, da pripusti žene na svećeničko ređenje. Neki su čak katolički teolozi to prijeporno pitanje otvoreno poticali, potičući istraživanja ne samo iz Sv. pisma, otačkih spisa, povijesti Crkve, nego i iz područja povijesti institucija i običaja, kao i na temelju psihologijskih i sociologijskih znanosti. Iz toga je proizišlo da je većina dokaza koje su mogli podastrijeti da riješe ovo teško pitanje bila podložna oštrome sudu. Budući da se radi o takvoj raspravi, koja tek sada nastaje, tradicija teoloških škola jedva se njom bavila, može se dogoditi, da u njenu sadašnjem razvoju, neki potrebni razlozi budu zanemareni koji to potvrđuju.

Zbog tih motiva ova sveta Kongregacija za nauk vjere, izvršavajući nalog primljen od Svetoga Oca i slijedeći njegove riječi koje je sam objavio u pismu od 30. studenoga 1975.⁷ smatra da sada treba ponoviti: da Crkva koja želi biti vjerna primjeru Gospodinovu, ne smatra se ovlaštenom pripuštati žene na svećeničko ređenje; te smatra prikladnim da u sadašnjim prilikama jasnije iznese na vidjelo ovu nauku koja će možda

⁵ DRUGI VATIKANSKI SABOR, Dekret o apostolatu laika, *Apostolicam actuositatem*, od 18. studenoga 1965., br. 9, u: AAS 58 (1966.), str. 846.

⁶ Usp. Papa PAVAO VI., *Nagovor članovima Komisije za studij o zadaćama žena u društvu i u Crkvi*, 18. travnja 1975; AAS 67 (1975.), str. 265.

⁷ Usp. AAS 68 (1976.), str. 599-600; isto, str. 600-601.

od nekih biti s bolju prihvaćena, ali će ipak pomalo (iz toga) izvirati dobro, jer bi mogla doprinijeti dubljem razjašnjenju u istraživanjima službi muškarca i žene.

I. PREDAJA KOJOJ JE CRKVA TRAJNO SLUŽILA

Katolička crkva nije nikada smatrala da se svećeničko ili biskupsko ređenje može valjano podijeliti ženama. U prvim stoljećima bilo je nekih sljedbi, posebno gnostičkih, koje su pokušavale ženama podijeliti svećeničku službu što su sv. Oci, čim bi to zapazili korili, jer su to držali novinom koju Crkva ne smije prihvatiti.⁸ Istina je, ipak, da se u spisima tih Otaca može susresti neporecivi utjecaj predrasuda u pitanju nejednakosti ženskoga spola, a koje ipak - treba to naglasiti- nisu imale gotovo nikakvog utjecaja na njihovo pastoralno djelovanje, a još manje na njihovo duhovno vodstvo. No, ako propustimo ovdje komentare koje potiče duh onog vremena, jasno se čita, posebno u kanonskim izvorima koje je sačuvala antiohijska i egipatska predaja, posebno zbog tog razloga samo je muškarce pozivala na ređenje i svećeničku službu, jer Crkva želi vjerno čuvati onaj primjer svećeničke službe koji je htio Gospodin Isus Krist a koji su apostoli brižno sačuvali.⁹

Jednako razmišljanje potaklo je i srednjevjekovne teologe,¹⁰ iako su skolastički učitelji, u pokušaju da razjasne razumom danosti vjere, često uzimali dokaze o tom pitanju, koje bi današnji učenjaci teško prihvatili, pače bi s pravom odbacili. Od tada pa do u naše vrijeme, čini se da to pitanje nije više postavljano, jer

---

⁸ Sv. IRENEJ, *Adv. Haereses* 1,13,2; u: PG 7,580-581; Ed. Harvey, I.,114-122; TERTULIJAN, *De praescriptione haereticorum* 41,5; CCL 1, str. 221.; FIRMILIANUS CAESARIENSIS, u: *S. Cypriani Epistola* 75, u: CSEL 3, str. 817-818; ORIGEN, *Fragmenta in 1 Cor* 74, u: *Journal of theological studies* 10 (1909.), str. 41-42; Sv. EPIFANIJE, *Panarion* 49,2-3; 78,23; 79,2-4; t. 2 GCS 31, str. 243-244; t. 3, GCS 37, str. 473-479.

⁹ *Didascalia Apostolorum*, c. 15, ed. R. H. CONNOLLY, str. 133 i 142; *Constitutiones Apostolicae*, knj. 3, pogl.6, br.1-2; c.9, br.3-4; ed. F. X.FUNK, str.191,201; Sv. IVAN KRIZOSTOM, *De sacerdotio*, 2,2, u PG 48,633.

¹⁰ Sv. BONAVENTURA, *In IV. Sententiarum*, Dist. 25, čl.2, q. 1; Quaracchi, t. 4, str. 649; RIKARD DE MEDIAVILLA (Middletown), *In IV. Sententiarum*, Dist. 25, čl. 4, br. 1, ed. Venetiis 1499, f 177r; IVAN DUNS ŠKOT, *In IV. Sententiarum*, Dist. 25; *Opus Oxoniense*, ed. Vivès, t. 19, str. 140; *Reportata Parisiensia*, t. 24, str. 369-371; DURAND OD SV. PORCIJANA, *In IV. Sententiarum*, Dist. 25, q. 2; ed. Venetiis 1571., f. 364v.

je bez rasprave i općenito bila prihvaćena praksa kao pravni posjed.

Predaja je Crkve o toj stvari bila tako čvrsta stoljećima, da Učiteljstvo nije smatralo potrebnim razglabati načelo, kojemu se nitko nije protivio, ili da brani zakon, koji nitko nije osporavao. Ali kada je došlo vrijeme da se ta praksa razjasni, ona je potvrđivala volju Crkve da se prizove na primjer koji joj je Gospodin predao.

Istu su predaju čuvale vjerno istočne crkve čija je jedno-dušna suglasnost o tom pitanju tim uglednija, kada se ima u vidu da njihova disciplina u mnogim drugim pitanjima, dopušta slobodan izbor. One odbijaju i danas nešto zajedničko s tim zahtjevima koji smjeraju za svećeničkim ređenjem žena.

II. KAKO SE VLADAO ISUS?

Isus Krist nije uzeo nijednu ženu među Dvanaesticu. Ako je tako postupao, to nije bilo radi toga što je popuštao običajima svoga vremena jer se njegov stav prema ženama potpuno razlikovao i od toga služenja on se svojevoljno i odvažno udaljavao. Tako javno razgovara sa ženom Samaritankom i zbog toga izaziva čuđenje svojih učenika (usp. *Iv 4,27*); ne vodi nikakvog računa o zakonskoj nečistoći žene koja je bolovala od krvarenja (usp. *Mt 9,20-22*); pušta da ga dotakne žena grješnica u kući Šimuna, farizeja (usp. *Lk 7,37* sl.); oslobađajući ženu grješnicu uhvaćenu u preljubu, želio je poučiti da se ne smije strože postupati prema grijehu žena nego prema grijesima muškaraca (usp. *Iv 8,11*); ne oklijevajući da se odijeli od Mojsijeva zakona, potvrdio je jednaka prava i dužnosti muža i žene u pitanju bračnoga veza (usp. *Mk 10,2-11*; *Mt 19,3-9*).

Kada je Isus putovao da naviješta kraljevstvo Božje, sebi nije pridružio samo Dvanaesticu, nego i žene među kojima bijaše "Marija zvana Magdalena, iz koje bijaše izagnao sedam đavola; zatim Ivana, žena Herodova upravitelja Huze; Suzana i mnoge druge. koje su im posluživale od svojih dobara" (*Lk, 8,2-3*).

Unatoč židovskom mentalitetu, koji prema judejskom pravu nije pridavao veliku vrijednost svjedočanstvu žena, ipak su žene bile prve koje su vidjele uskrsnulog Gospodina; a on im je povjerio zadaću da apostolima prenesu prvu uskrsnu poruku (usp. *Mt 28,7-10*; *Lk 24,9-10*; *Iv 20,11-18*), da se pripreme da kasnije postanu službeni svjedoci uskrsnuća.

Sve to, doista, treba priznati, nije tako očividno da bi svakome bilo jasno, što nije čudno, budući da su pitanja koja izaziva Riječ Božja uzvišenija nego što su odgovori očiti; naime, za razumijevanje kako Isusova poslanja tako i posljednjeg smisla Sv. pisma, nije dovoljno znati samo povijesno iznašanje tekstova. Treba, dakle, priznati to da je to skup činjenica, koje se odnose na isto značenje i potiču veće čuđenje, kako Isus apostolsko poslanje nije povjerio ženama.¹¹ Sama njegova Majka, koja je tako usko povezana s otajstvom svoga Sina, čiju su izuzetnu ulogu istakli Luka i Ivan u evanđelju, nije bila obdarena apostolskom službom. To je navelo Oce da Mariju prikažu kao primjer volje Kristove u toj stvari. Isti je nauk početkom XIII. stoljeća ponovno potvrdio papa Inocent III. pišući: "Premda je Blažena Djevica bila dostojnija i uzvišenija od svih apostola, nije ipak njoj, nego njima Gospodin povjerio ključeve kraljevstva nebeskoga."¹²

III. KAKO SU POSTUPALI APOSTOLI?

Apostolska zajednica vjerno je služila Isusovu postupanju prema ženama. Premda je Bl. Marija zauzimala posebno mjesto između nekolicine koji su se okupljali poslije Uzašašća u dvorani Posljednje večere (usp. *Dj 1,14*), ona ipak nije izabrana u zbor Dvanaestorice, kad se radilo o izboru, čiji je ishod bio izbor Matije; bila su naime predložena dva učenika čija imena Evanđelja niti ne spominju.

Na dan Pedesetnice svi su muškarci i žene bili ispunjeni Duhom Svetim (usp. *Dj 2,1;1,14*), ali je samo Petar s jedanaesticom podigao svoj glas da navijesti kako su se kod Isusa ispunila proroštva (*Dj 2,14*).

---

¹¹ Prigovaraju dakle da je Isus izabrao Dvanaesticu kao alegorijski znak (usp. *Mt 19,28; Lk 22,30; Mk 3,14*), i to označuje njegovu simboličku nakanu jer su trebali predstavljati dvanaest plemena Izraelovih. U donesenim tekstovima ništa se ne kaže nego da će Dvanaestorica sudjelovati na eshatološkom sudu. Pravi razlog zašto su izabrana Dvanaestorica radije se shvaća iz cijele njihove službe na koju su pozvani (usp. *Mk 3,14*), da tako predstavljaju Krista u narodu i nastave njegovo djelo.

¹² INOCENT III., *Epist.* od 11. prosinca 1210. biskupima Palencije i Burgosa, u: *Corpore Iuris, Decretalia.* knj. 5, naslov 38, *De paenitentia*, pogl. 10. Nova: ed. A. FRIEDBERG, t. 2. st. 886-887; usp. *Glossa in Decretalia*, knj.1, nasl.33, c.12 *Dilecta*, V *Jurisdictioni*. Usp. SV. TOMA, *Summa theologiae*, III., q. 27, čl.5, ad 3um; PSEUDOALBERT VELIKI, *Mariale*, q.42; izd. Borgnet 37,81.

Njima je pak i Pavlu, kad su izišli iz židovske sredine, bilo potrebno da propovijedaju Evanđelje i kršćanski život u grčko-rimskom kultu i civilizaciji, oslobode se Mojsijevih obveza, katkada i sa žalošću. Mogli su, dakle, da nisu bili uvjereni u to da treba sačuvati vjeru u Krista, slobodno odlučiti da se ženama podijeli ređenje. Kod Grka toga doba postojale su mnoge žrtve nekim bogovima koje su obično prinosile žene. Grci su naime bili daleko od židovskih uvjerenja, iako su njihovi filozofi smatrali da je žena niža od muškarca, postojali su među njima pokreti koji su promovirali na neki način žensko dostojanstvo, koje povjesničari smatraju dostojne spomena, a koji su se umnožavali u carsko vrijeme. Zaista se vidi iz Djela apostolskih i iz poslanica sv. Pavla da su neke žene radile s Apostolom na evanđelju (usp. Rim 16,3-12; Fil 4,3); on sa zahvalnošću nabroja imena pojedinih među pozdravima, kojima završava svoje poslanice; neke su od tih žena imale i veliki utjecaj u obraćenjima kao Priscila, Lidija i druge; naime posebno Priscila: "Čuše ga Priscila i Akvila, uzeše ga k sebi i pomnije mu izložiše Put Božji" (*Dj 18,26*) te Feba koja je bila "poslužiteljicu Crkve u Kenhrejima" (*Rim 16,1*). Iz toga jasno proizlazi da su se običaji apostolske Crkve mnogo razlikovali od židovskih običaja, pa ipak nikad nisu ni pomišljali podijeliti ređenje ženama.

U Pavlovim poslanicama, priznati egzegeti zapazili su da su postojali različiti oblici izražavanja koje je Apostol upotrebljavao; kad nabroja "suradnike moje" (*Rim 16,3; Fil 4,2-3* sl.), spominje bez razlike muškarce i žene koji su ga bilo kako pomagali u evanđelju; izraz zapravo "Božji smo suradnici" (*1 Kor 3,9; usp. 1 Sol 3,2*) rezervirao je za Apolona, Timoteja i sebe samoga, Pavla; budući da su bili direktno odvojeni za apostolsku službu i propovijedanje riječi Božje. Premda je uloga žena kod uskrsnuća bila osobita, Pavao nije na to proširio suradnju, da obavljaju ikakvu svečanu službu javnog navještaja, što je vlastito jedino apostolskom poslanju.

IV. KRISTOV I APOSTOLSKI POSTUPAK TRAJNO SU VRIJEDNA PRAVILA

Premda je taj način Kristova postupanja i apostola kroz sva stoljeća do nas potvrđen sigurnom predajom kao pravilom, ipak se postavlja pitanje, je li Crkvi dopušteno da danas drukčije postupi? Ima ih koji, potvrdno odgovaraju, potpomognuti mnogim razlozima koje treba točno ispitati.

Oni tvrde da su Isus i apostoli tako postupali, jer su nužno vršili običaje toga vremena i tih krajeva, te da nije bilo nikakvoga drugog razloga, zašto Krist nije podijelio službu ni ženama ili pak samoj svojoj Majci, jer su drukčiji postupak zabranjivale okolnosti toga vremena. Ipak, nitko nije dokazao, niti stvarno može dokazati, da je taj način postupanja proizišao samo iz vlastitih društvenih razloga i kulta ljudi. Zaista, ako pomnjivo istražimo spomenuta evanđelja, vidimo da je Isus jako odstupao od mišljenja svojih suvremenika, dokidao je one razlike kojima su se žene razlikovale od muškaraca. Ne može se, dakle, tvrditi da se Isus jednostavno vodio samo razlogom oportunitizma, kad nije žene uvrstio u zbor apostola. Apostoli su bili još manje prisiljeni na vršenje tih društvenih i kulturnih običaja kod Grka, jer nisu poznavali te razlike.

Osim toga predbacuju, među ostalim, što je Pavao propisao za žene, da ima nešto što se danas smatra nepostojanim i da neki dijelovi njegova nauka izazivaju poteškoće. Ipak treba istaknuti da su gotovo sve te propise, kako se čini vjerojatnim, zahtijevale potrebe vremena, odnose se samo na manje vrijednu disciplinsku praksu, kao što je obveza nametnuta ženama da pokrivaju glavu (usp. *1 Kor 11,2-16*); ti propisi više ne vrijede. Kad je Pavao odredio da "Žene na sastancima šute!", ne dopuštajući im da govore (usp. *1 Kor 14,34-35*; usp. *1 Tim 2,12*), ta je zabrana druge naravi i njezino značenje tumače egzegeti, da apostol ženama nije oduzeo pravo, jer na drugom mjestu priznaje, da u crkvi prorokuju (usp. *1 Kor 11,5*); ali samo zabranjuje da javno ne obnašaju službu poučavanja u kršćanskoj zajednici. Ta se zabrana prema Pavlu povezuje s božanskim savjetom o stvaranju (usp. *1 Kor 11,7*; *Post 2,18-24*); i nije ju lako pripisati kultu i običajima. Osim toga potrebno se prisjetiti da je Pavao bio onaj koji je u spisima Novoga zavjeta među prvima odlučno progovorio o jednakosti muškaraca i žena kao djece Božje u Kristu (usp. *Gal 3,28*). Nema uopće razloga zašto bismo Pavla optužili predrasude prema ženama, kad se nasuprot tome, dade zaključiti da im je ulijevao povjerenje i pozivao ih na zajednički rad.

K tome oni prigovorima o prilikama apostolskog vremena pridodaju da treba razmatrati zakonitu promjenu ove discipline koja će se zbiti u budućnosti, kako bi Crkva mogla urediti disciplinu sakramenata. Doista vidimo, posebno u naše vrijeme, a Crkva je toga svjesna, da u bilo kojem sakramentu, iako

ih je Krist ustanovio, ima tu vlast, kojom se služila tijekom vremena, da jasnije odredi njihov znak i da odredi uvjete podjele što proizlazi iz novih odredaba vrhovnih svećenika Pija XII. i Pavla VI.¹³ Ipak treba naglasiti da ta vlast, iako istinita, ima izvjesna ograničenja. Na to je podsjetio Pijo XII. "Crkva nema nikakve ovlasti na bit sakramenata, to jest na ono, što je prema svjedočanstvima izvora božanske objave, sam Krist Gospodin odredio da se vrši kao sakramentalni znak."¹⁴ To je već učio i Tridentiski sabor kad je izjavio "da je Crkva uvijek imala ovu ovlast, da kod podjeljivanja sakramenata, sačuvavši njihovu bit; prema različitosti stvari, vremena i mjesta, određuje i mijenja ono što smatra da će više služiti na korist onih koji (sakramente) primaju, ili poštovanju prema samim sakramentima".¹⁵

377

Osim toga, ne treba zaboraviti da sakramentalni znakovi nisu izabrani dogovorom i ne samo pod višestrukim vidom. Oni su doista znakovi koji po naravi daju značenje samih čina i stvari, ali osobito upućuju ljude posljednjih vremena na onaj uzvišeni događaj spasenja koji je već predodređen i da odgajaju ljude bogatom snagom biblijskih tekstova te da ih poučavaju umijeću znakova kakvu milost označuju i proizvode. Tako sakrament euharistije nije samo bratska gozba, nego je, u isto vrijeme, spomen koji čini Kristovu žrtvu iznova prisutnom i aktualnom i njegov prinos preko Crkve; tako ministerijalno svećeništvo nije samo pastoralna zadaća. Ono osigurava nastavak onih zadataka i ovlasti koje je Krist povjerio apostolima koje pripadaju tim obvezama. Prilagođavanje vremenima i oblicima građanskih kultova ne može se na to protegnuti, da se riješi taj bitni sakramentalni vez s tim događajima, koji su temeljni za kršćansku vjeru i za samoga Krista.

U tom je krajnja dužnost Crkve da glasom Učiteljstva odredi koji su dijelovi nepromjenljivi, a koji su dijelovi podložni

¹³ ¹² PIJO XII., Apost. Konst. *Sacramentum Ordinis*, od 30. studenog 1947., u: AAS 49 (1948.), str. 5-7; PAVAO VI., *Apostolska konstitucija Divinae consortium Naturae*, od 15. kolovoza 1971., u: AAS 63 (1971.), str. 657-664; Apostolska Konstitucija *Sacram Unctionem*, od 30. studenog 1972., u: AAS 65 (1973.), str. 5-9.

¹⁴ PIJO XII., Apostol. konstitucija *Sacramentum Ordinis*, nav. mj., str. 5; H. DENZINGER - P. HÜNERMANN, *Zbirka sažetaka vjerovanja definicija i izjava o vjeri i čudoređu*, Đakovo, 2002., br. 3857.

¹⁵ Zasjedanje 21, gl. 2. DENZINGER - SCHÖNMETZER, *Enchiridion symbolorum*, br. 1728; H. DENZINGER - P. HÜNERMANN, *Zbirka sažetaka vjerovanja definicija i izjava o vjeri i čudoređu*, Đakovo, 2002., br. 1728.

promjeni. Zbog toga Crkva smatra da neke promjene ne može lako prihvatiti, jer je svjesna da je vezana na Kristov način djelovanja; onda je daleko da se vodi lažnim studijem starine, nego da zaista bude vjerna Gospodinu čijim se jedinim svjetlom može razumjeti pravi razlog. Crkva izražava svoje mišljenje osigurana Gospodnjim obećanjem i nazočnošću Duha Svetoga i tim savjetom da jasnije naviješta Kristovo otajstvo i da se pomniji čuva i očituje cjelovitost njegova bogatstva.

Praksa Crkve ima, dakle, normativni karakter. U tome što podjeljuje svećeničko ređenje samo muškarcima, podlaže se cijela predaja kroz cijelu povijest Crkve kako na Istoku tako i na Zapadu, pozorna da odmah spriječi zlouporabe; tom pravilu oslonjenu na Kristov primjer, služeno je i služi se, jer se smatra da je u skladu s Božjim planom za njegovu Crkvu.

V. MINISTERIJALNO SVEĆENIŠTVO TREBA PROMATRATI U SVJETLU KRISTOVA OTAJSTVA

Nakon što smo podsjetili na propis Crkve i na njezin temelj, čini se da je korisno i prikladno rasvijetliti taj propis, njegovim očitovanjem kako se to naziva u teološkim mišljenjima: to da su samo muškarci pozvani na primanje svećeničkog ređenja slaže se s iskonskom naravi sakramenta i njegova posebnog odnosa prema Kristovu otajstvu. Ne radi se tu da se donese neki razlog na temelju dokaza, nego da se taj nauk objasni slijedom vjere.

Trajni je nauk Crkve, koji je ponovno opširnije razjasnio Drugi vatikanski sabor, obnovila ga je i Sinoda biskupa iz 1971., a Kongregacija za nauk vjere ponovila u svojoj Izjavi od 24. lipnja 1973., da biskup ili svećenik u izvršavanju svoje službe ne rade u vlastito ime - "in persona propria"; nego predstavljaju Krista, koji preko njih djeluju: "Svećenik stvarno djeluje umjesto Krista", kao što je već pisao sv. Ciprijan u trećem stoljeću. 16 Sv. Pavao potvrdio je da je vlastito njegovoj apostolskoj službi što može predstavljati samoga Krista (usp. 2 Kor 5,20; Gal 4,14).

To Kristovo predstavljanje poprima svoje uzvišeno i posebno značenje i način kad se slavi euharistijsko blagovanje (synaxis), izvor i središte jedinstva Crkve, žrtvena gozba, kojom se narod Božji združuje s Kristovom žrtvom; svećenik koji jedini ima ovlast

---

¹⁶ SV. CIPRIJAN, *Epist.* 63,14, u: PL 4,397B; izd. Hartel, t. 3. str. 713.

da je izvodi, ne zbog samo snagom, koju mu je podijelio Krist, nego u osobi Kristovoj »in persona Christi«,¹⁷ čiju ulogu zastupa, tako da je on njegova slika, kada izgovara riječi posvete.¹⁸

Kršćansko je svećeništvo, dakle, sakramentalne naravi; svećenik je znak čija se nadnaravna učinkovitost postiže primljenim ređenjem, a znak je koji treba shvatiti,¹⁹ i čije značenje vjernici trebaju lako prepoznati. Sva se naime sakramentalna ekonomija temelji na prirodnim znakovima, koji imaju snagu značenja s ljudskim duhom koji ga spoznaje: "Sakramentalni znakovi", kaže sv. Toma, "predstavljaju ono što označuju po naravnoj sličnosti."²⁰ Ista se prirodna sličnost traži i za osobe kao i za stvari: kada treba sakramentalno izraziti Kristovu ulogu u euharistiji, ne bi postojala ta prirodna sličnost, koja se traži između Krista i njegova službenika, ako njegovu ulogu ne bi obavljao muškarac; inače bi se teško u tom službeniku zamjećivala Kristova slika, budući da je sam Krist bio i ostaje muškarac.

Bez sumnje, Krist je prvorodenac cijeloga ljudskoga roda, žena kao i muškaraca; on je tako obnovio jedinstvo raskinuto grijehom, da nema više Židova ni Grka, nema roba ni slobodnjaka, ni muškarca ni žene, svi su jedno u Kristu Isusu (usp. *Gal 3,28*). Ipak, Riječ se utjelovila u muškom rodu; to se temelji na takvoj činjenici koja nipošto ne donosi neku prednost muškarcu pred

¹⁷ DRUGI VAT. SABOR, Konstitucija *Sacrosanctum Concilium*, od 4. prosinca 1963. br. 33: "svećenik koji u Kristovo ime predsjedava skupu..." Dogmatska Konstitucija *Lumen gentium*, od 21. studenoga 1964., br. 10: "...Ministerijalni svećenik, svetom vlašću koju ima, odgaja svećenički narod i upravlja njime, izvršuje euharistijsku žrtvu u Kristovoj osobi i prinosi je Bogu u ime cijeloga naroda..."; br. 28: "...po sakramentu Reda, na sliku Krista, vrhovnog i vječnog Svećenika... Svoju svetu službu najviše vrše u euharistijskom bogoslužju ili sinaksi, gdje radeći kao predstavnici Krista..."; Dekret *Presbyterorum ordinis*, od 7. prosinca 1965., br. 2: "...prezbiteri pomazanjem Duha Svetoga obilježuju posebnim biljegom i tako se upriličuju Kristu svećeniku da mogu djelovati u ime Krista koji je Glava Crkve"; br. 13: "Kao službenici svetoga prezbiteri – napose u žrtvi mise – na osobit način vrše ulogu osobe Krista..."; usp. Sinoda biskupa iz 1971. god., *De sacerdotio ministeriali*, 1,4; Sv. Kongregacija za nauk vjere, *Declaratio circa catholicam doctrinam de Ecclesia*, od 24. lipnja 1973., br.6.

¹⁸ SV. TOMA, *Summa theologiae*, III. a pars, q. 83, čl.1, ad 3um; "Trebalo kazati da [kako slavje ovog sakramenta predstavlja sliku njegova križa, isto ad 2um], istim razlogom i svećenik predstavlja sliku Krista, u ime i snagom čije osobe izgovara riječi posvete".

¹⁹ "Budući da je sakrament znak u onomu o čemu se u sakramentu radi, ne traži se samo tvar nego i značenje stvari", jasno govori sv. Toma da isključujući ređenje žena: *In IV. Sententiarum, dist. 25, q. 2. čl. 1, quaestiuncula 1a corp.*

²⁰ SV. TOMA, *In IV. Sententiarum, dist. 25, q. 2, čl. 2, quaestiuncula 1a, ad 4.*

ženom, i ne može se odvojiti od ekonomije spasenja. Naime, to se slaže s općim Božjim naumom – kao što je Bog objavio – čija je bit otajstvo saveza.

Spasenje naime koje Bog nudi ljudima ili jedinstvo s njim na koje su pozvani, savez je naime opisan već u Starom zavjetu, kod proroka, posebno u liku bračnog otajstva: izabrani narod postaje žarko ljubljena Božja zaručnica čije je duboko prijateljstvo ljubavi vidjela kako judejska tako i kršćanska predaja koja je ponovno čitala Pjesmu nad pjesmama da će zaručnik ostati vjeran i ako zaručnica iznevjeri njegovu ljubav, tj. i kad Izrael bude nevjeran Bogu (usp. *Hoš 1-3; Jer 2*). “Kada dođe punina vremena” (*Gal 4,4*), Riječ, Sin Božji, tijelom postade da ujedini i posveti novi i vječni Savez u svojoj krvi, koja će se proliti za mnoge na otpuštenje grijeha, čija će smrt sabrati u jedno sinove Božje, koji bijahu raspršeni, iz čijeg će se probodenog boka roditi Crkva kao što se rodila Eva iz Adamova boka. Tada će se ispuniti puno i vječno zaručničko otajstvo koje su navijestili i hvalili (opjevali) spisi Staroga zavjeta: Krist je Zaručnik; Crkva je njegova zaručnica koju zato ljubi, jer ju je stekao svojom krvlju, da je pribavi sebi slavnu, svetu i neokaljanu zato se od nje ne može više rastaviti. Dokaz zaruka razjašnjava se naime od poslanica sv. Pavla (usp. *2 Kor 11,2; Ef 5,22-33*), pa do spisa sv. Ivana (posebno *Iv 3,29; Otk 19,7 i 9.*), pojavljuje se i u sinoptičkim Evanđeljima; naime, njegovi prijatelji “dokle god imaju zaručnika sa sobom, ne mogu postiti” (usp. *Mk 2,19*); “Kraljevstvo je nebesko kao kad neki kralj pripravi svadbu sinu svomu” (*Mt 22,1-14*). Tim govorom Sv. pisma, protkanim simbolima, kojim se muškarac i žena izražavaju i dotiču u svom dubokom identitetu, nama je objavljeno Božje i Kristovo otajstvo, koje je po sebi neistraživo.

Ne smijemo zato nikada zaboraviti da je Krist bio muškarac. Stoga da se ne zanemari vrijednost ovog simbolizma u ekonomiji objave, potrebno je u tim raspravama koje traže karakter ređenja i u kojima se predstavlja sam Krist, začetnik saveza, zaručnik i glava Crkve, u izvršavanju svoje službe koja se događa najjasnije u euharistiji, čiju ulogu – a to je, naime, prvo značenje riječi “osoba” (persona) - treba da vrši muškarac. To naime nikako ne dolazi kod muškarca zbog neke izvrsnosti, koliko je osoba, nego samo od različitosti, koja se temelji na činjenicama u redu služba i dužnosti.

Zar se može reći, budući da je Krist sada u nebeskoj slavi, da bi nešto značilo predstavlja li ga muškarac ili žena jer “o

uskrsnuću niti se žene niti udaju” (Mt 22,30)? Te riječi ne označuju ukidanje razlike između muškarca i žene u vječnoj slavi, jer određuju vlastiti identitet osobe. To treba reći o Kristu kao i o nama. Doista je dokazano da razlika spolova u ljudskoj naravi igra veliku ulogu, sigurno još dublju nego što su, primjerice, etničke različitosti; one ne djeluju na ljudsku osobu tako intimno koliko različitost spolova, koja izravno usmjeruje kako na zajedništvo osoba tako i na ljudski naraštaj, a u biblijskoj objavi pripisuje se prvotnoj Božjoj volji: »Muško i žensko stvori ih” (Post 1,27).

Ipak, neki će zahtijevati i možda govoriti da svećenik u prvom redu predsjeda liturgijskim i sakramentalnim činima i da jednako predstavlja Crkvu jer djeluje u njezino ime, s nakanom “da čini ono što čini Crkva”. U tom su smislu srednjovjekovni teolozi naučavali da službenik djeluje također “in persona Ecclesiae”, tj. u ime cijele Crkve i da nju predstavlja. Istina je da kod svakog sudjelovanja vjernika u liturgijskom činu, svećenik stvarno slavi u ime cijele Crkve, budući da tko u ime svih moli i u misi prinosi žrtvu cijele Crkve: Crkva u novoj Pashi žrtvuje Krista Gospodina pod vidljivim znakovima preko svećenikâ.²¹ Budući da svećenik predstavlja samu Crkvu, je li dopušteno pomisliti da, kako je gore prema simbolima opisano, to može prikladno predstavljati žena? Treba doista priznati da svećenik stvarno predstavlja Crkvu, koja je tijelo Kristovo, a to zbog toga jer prvotno predstavlja samoga Krista, koji je glava i pastir Crkve. Tim se riječima služi Drugi vatikanski sabor, točnije izražava i dopunjuje izraz “in persona Christi” – “kao predstavnici Krista” (LG 28).²² Vršeci tu službu, svećenik predsjeda kršćanskim blagovanjem (*synaxis*) i slavi euharistijsku žrtvu “u kojoj prinosi cijela Crkva i ona se sva prinosi”.²³

Tko se želi pokoravati iznesenim razlozima, bolje će razumjeti kako se u tom Crkva vodila pravednim razlozima; iz tih naime

²¹ Usp. TRIDENTSKI SABOR, *Zasjedanje 22*, gl. 1, u: DS, br. 1741.

²² DRUGI VAT. SABOR, Dogmatska Konstitucija *Lumen gentium*, br. 28: “Vršeci prema dijelu vlasti, koju imaju, službu Krista Pastira i Glave”; Dekret *Presbyterorum Ordinis*, br. 2: “da mogu djelovati u ime Krista koji je Glava Crkve...” br. 6: “službu Krista Glave i Pastira”. Usp. PIJO XII., Enciklika *Mediator Dei*: “službenik oltara predstavlja osobu Krista kao Glave, kad prinosi u ime svih članova”, u: AAS 39 (1947.), str. 556; SINODA BISKUPA iz 1971. *De sacerdotio ministeriali*, I., 4: “Uprisutnjuje Krista Glavu zajednice...”.

²³ PAVAO VI., Enciklika *Mysterium fidei*, od 3. rujna 1965., u: AAS 57 (1965.), str. 761.

rasprava koje su nastale u naše doba, mogu li žene primiti ili ne primiti ređenje, kršćani se potiču da istraže otajstvo Crkve, da bolje istraže narav i značenje biskupstva i svećeništva. Isto tako da bolje otkriju pravo i značajno mjesto koje svećenik zauzima u zajednici krštenika, čiji je on član, ali od koje se ipak razlikuje, jer je svećenik u onom djelovanju u kojem se traži karakter ređenja, s onom učinkovitošću koja je vlastita sakramentima, slika je i znak samoga Krista, koji saziva, oprašta i ostvaruje žrtvu saveza.

VI. MINISTERIJALNO SVEĆENIŠTVO CRKVE OTAJSTVOM RASVIJETLJENO

Zgodno je obnoviti pitanja koja se rađaju iz teologije sakramenata, a posebno iz ministerijalnog svećeništva o kojem se sada radi, a ne mogu se riješiti nego svjetlom objave. U njihovu rješenju ljudske znanosti, iako treba veoma cijeniti znanje na njihovu vlastitom području, ne mogu biti dostatne, jer ne prihvaćaju stvar vjere, a kako je ona nadnaravna, prosudba tih nauka u tome (njima) nije prikladna.

Tako treba naglasiti kako se Crkva razlikuje od drugih društava jer je po naravi i strukturi potpuno jedinstvena. Normalno je što je pastoralna služba u Crkvi povezana sa sakramentom reda; ona nije samo upravljanje koje se može podijeliti oblicima vlasti koji se nalaze u javnim poslovima. Ne podjeljuje se spontanim ljudskim izborom, iako se možda ostvaruje izborom onoga koji prihvaća službu. Naime, polaganjem ruku i molitvom apostolskih nasljednika potvrđuje se da je izbor od Boga ostvaren i da Duh Sveti, koji se podjeljuje ređenjem, nekoga čini dionikom vlasti Krista, vrhovnog pastira (usp. *Dj 20,28*). Ta je služba djelo služenja i ljubavi: "Ljubiš li me, pasi ovce moje!" (usp. *Iv 21,15-17*).

Zbog toga nije jasno, kako se može predlagati da se ženama prizna ista mogućnost ostvarenja svećeništva kao i muškarcima, zbog jednakosti u pravima, što vrijedi i za kršćane. U potvrdu toga katkad se služe kao dokaz riječima koje su gore donesene iz Poslanice Galaćanima (*Gal 3,28*), prema kojima se izjavljuje da nema u Kristu više razlike između muškarca i žene. U tim se riječima ne radi o službenicima Crkve, nego se samo tvrdi da su svi jednako pozvani da prihvate posinstvo djece Božje. Osim toga i upravo zbog toga teško bi griješio prema samoj naravi

ministerijalnog svećeništva, tko bi to upisao u ljudska prava, jer krštenje nikomu ne daje pravo da dobije neku javnu službu u Crkvi. Svećeništvo se nekom podjeljuje ne da služi njegovoj časti ili koristi, nego da služi Bogu i Crkvi. Tim više, što to odgovara posebnom i sasvim besplatnom pozivu: "Ne izabrate vi mene, nego ja izabrah vas i postavih vas" (*Iv 15,16*; usp. *Heb 5,4*).

Katkad se kaže ili piše bez razlike kako u knjigama a tako u revijama, da ima žena koje osjećaju poziv na svećeništvo. Takva sklonost, iako plemenita i razumljiva, nije dovoljna za pravi poziv: to se, doista, ne može svesti samo na samu naklonost pameti koja ostaje samo subjektivna. Budući da je svećeništvo posebna služba, čiju je službu i nadzor Crkva primila, na tu službu Crkve traži se vlast i povjerenje, jer je ta služba konstitutivni dio. Krist je naime izabrao "koje sam htjede" (*Mk 3,13*). Naprotiv, opći je poziv svih krštenika, da vrše kraljevsko svećeništvo, prinose Bogu svoj život i svjedoče na hvalu Bogu.

Žene koje izražavaju težnju za ministerijalnim svećeništvom sigurno se potiču željom da služe Kristu i Crkvi. Ipak, začuđuje činjenica što one, u trenutku kada postaju sve svjesnije diskriminacija u društvu, uvjeravaju sebe da žele sebi samo ministerijalno svećeništvo. Ne smije se zaboraviti da se svećenički red ne nalazi u osobnim pravima, nego da zavisi od Kristova otajstva i ekonomije Crkve. Ne može se željeti svećenička služba kao promaknuće koje uzdiže na uzvišenije društveno dostojanstvo. Nikakav čisto ljudski, društveni ili osobni napredak po sebi nije sposoban nekomu pribaviti taj pristup, jer je njegov status potpuno drukčiji.

Preostaje, dakle, da dublje promotrimo najznačajnije tvrdnje kršćanske vjere, posebno onu o jednakosti među krštenicima, koja nije jednoličnost, budući da se tijelo Crkve razlikuje po razlici udova, u kojem se svakom udu doznajuje njegova uloga. Treba, dakle, razlikovati uloge, a ne ih miješati. Nikomu ne koriste isticanja jednih nad drugima, da ne pruže nikakav temelj za nadmetanje. Samo bolja karizma, koju netko može i mora željeti, jest ljubav (usp. *1 Kor 12-13*). Najveći u kraljevstvu nebeskom nisu ministri, nego sveci.

Sveta Majka Crkva želi da kršćanske žene budu potpuno svjesne sebe i koje je njihovo poslanje. Njihova je uloga danas odlučujuća za obnovu i humanizaciju društva i da vjernici prepoznaju pravu sliku Crkve.

Ovu je Izjavu dao vrhovni svećenik Božjom providnošću papa Pavao VI. na audijenciji 15. listopada 1976. niže potpisanom prefektu Svete kongregacije za nauk vjere, potvrdio i naredio da se objavi.

Dano u Rimu, u sjedištu Kongregacije za nauk vjere, dana 15. listopada 1976., na svetkovinu svete Terezije Avilske.

+ *Franjo kardinal Šeper, pročelnik Kongregacije*
+ *Fr. Jeronim Hamer, O. P., naslovni nadbiskup*
Lorenski, tajnik

1.2. Apostolsko pismo *Ordinatio sacerdotalis*

Papa Ivan Pavao II., Apostolsko pismo *Ordinatio sacerdotalis*, od 22. svibnja 1994., na svetkovinu Duhova, upućeno biskupima Katoličke crkve o svećeničkom ređenju koje se treba sačuvati samo za muškarce.

Časna braćo u episkopatu!

1. Svećeničko ređenje, posredstvom kojega se prenosi služba koju je Krist povjerio svojim apostolima, da poučavaju, posvećuju i upravljaju vjernicima, bilo je u Katoličkoj crkvi, već od početka, uvijek i isključivo rezervirano za muškarce. Takva je predaja vjerno sačuvana (održavana), također, i od istočnih crkava.

Kada je iskrsnulo pitanje ređenja žena kod Anglikanske zajednice, Vrhovni Svećenik Papa Pavao VI., u ime svoje vjernosti službi da čuva apostolsku Predaju, i također, s ciljem da ukloni novu zaprjeku koja se postavlja na putu prema jedinstvu kršćana, brižno je podsjetio anglikansku braću koja je pozicija (stav) Katoličke crkve: "Ona tvrdi da je nedopustivo zaredivati žene za svećeništvo, i to zbog vrlo temeljnih razloga. Ti razlozi podrazumijevaju: primjer, zapisan u Svetim pismima, Krista koji je izabrao svoje apostole samo među ljudima; njegovo živo učiteljstvo koje je dosljedno utvrdilo da je isključenje žena iz svećeništva u skladu s planom Božjim za svoju Crkvu" (1). Ali, jer je to pitanje stavljeno, kod teologa i u nekim katoličkim krugovima, na raspravu, Pavao VI. dao je mandat Kongregaciji za nauk vjere da izloži i objasni nauk Crkve u svezi s tim pitanjem. To je i izvršeno, s Izjavom *Inter insigniores*, koju je Vrhovni Svećenik odobrio i naredio da se objavi (2).

2. Izjava preuzima i tumači temeljne razloge tog nauka, izloženog od Pavla VI., zaključujući da Crkva sebi "ne priznaje (nema) autoritet da pripusti žene na svećeničko ređenje" (3). Tim temeljnim razlozima isti dokument pridodaje i druge teološke razloge koji pokazuju sukladnost te božanske odredbe, i pokazuje jasno kako način Kristova djelovanja nije vođen sociološkim ili kulturnim motivima, vlastitim u njegovo vrijeme. Kako je, naknadno, precizirao sam Papa Pavao VI. "pravi razlog jest da je Krist, dajući svojoj Crkvi temeljno ustrojstvo, svoju teološku antropologiju, koja je slijeđena, zatim, od Predaje same Crkve, odredio tako!" (4). U Apostolskom pismu *Mulieris dignitatem*, ja sam napisao, u svezi s time: "Pozivajući samo muškarce kao svoje apostole, Krist je djelovao na sasvim slobodan i suveren način. To je učinio s onom istom slobodom kojom je, u cjelokupnom svom ponašanju, uzdigao dostojanstvo i poziv žene, a da se ne suobličuje prevladavajućem običaju i predaji koja je određena (sankcionirana), također, i u zakonodavstvu vremena" (5). Doista, Evanđelja i Djela apostolska posvjedočuju da je taj poziv bio učinjen prema vječnom planu (naumu) Božjemu: Krist je izabrao one koje je htio (6), i to je učinio u jedinstvu s Ocem u Duhu Svetome (7), nakon što je proveo noć u molitvi (7). Zbog toga, u pripuštanju na ministerijalno svećeništvo (9) Crkva je uvijek priznavala kao vječnu normu način djelovanja svoga Gospodina u izboru Dvanaestorice koje je On postavio kao temelje svoje Crkve (10). Oni, u stvarnosti nisu primili samo funkciju, koja bi se, poslije, mogla izvršavati od bilo kojeg člana Crkve, nego su bili posebno i intimno pridruženi poslanju same Utjelovljene Riječi (11). Apostoli su učinili isto kada su birali svoje suradnike (12), koji će ih poslije naslijediti u svećeništvu (13). U tom su izboru uključeni, također, i oni koji će, u vremenima Crkve, proslijediti apostolsko poslanje da predstavljaju Krista Gospodina i Otkupitelja (14).

3. S druge strane, činjenica da Presveta Djeвица Marija, Majka Božja i Majka Crkve nije primila poslanje vlastito apostolima, niti svećeničko ređenje, jasno pokazuje da pripuštanje žena na svećeničko ređenje ne može značiti njihovo manje dostojanstvo, niti neku diskriminaciju u odnosu na njih, nego vjerno služenje planu koji se pripisuje mudrosti Gospodara svemira.

Prisutnost i uloga žene u životu i u poslanju Crkve, iako nije vezana uz ministerijalno svećeništvo, ostaju, dakle, apsolutno nužni i nezamjenjivi. Kao što je to bilo naglašeno od same Izjave

Inter insigniores, “sveta Majka Crkva želi da žene postanu potpuno svjesne veličine svoga poslanja: njihova uloga će biti, dandanas, odlučujuća, bilo za obnovu i očovječenje (humanizaciju) društva, bilo za ponovno otkrivanje, među vjernicima, pravog lica Crkve” (15). Novi zavjet i cjelokupna povijest Crkve naširoko pokazuju prisutnost žena u Crkvi, pravih učenica i svjedoka Kristovih, u obitelji i u društvenom životu, kao i u potpunom posvećenju u službi Božjoj i Evanđelja. “Crkva, doista, brani dostojanstvo žene i njezin poziv, izražava počast i zahvalnost onima koje su, vjerne Evanđelju, u svakom vremenu, sudjelovali u apostolskom poslanju cijelog Naroda Božjega. Radi se o svetim mučenicama, djevicama, majkama obitelji, koje su hrabro posvjedočile svoju vjeru i odgajajući djecu i, u duhu Evanđelja, prenijele su vjeru i predaju Crkve” (16).

S druge strane, hijerarhijsko ustrojstvo Crkve je potpuno usmjereno na svetost vjernika. Zato, podsjeća Izjava *Inter insigniores*, “najviša karizma koja se može željeti, jest ona ljubavi” (17). “I najveći u Kraljevstvo nebeskom nisu ministri (službenici) nego sveci!” (18).

4. Iako je nauk o svećeničkom ređenju, rezerviran samo za muškarce, i sačuvan je stalnom i univerzalnom (općom) Predajom Crkve, i naučavan sa svom čvrstoćom od Učiteljstva u najnovijim dokumentima, ipak, u našem vremenu u različitim se mjestima drži diskutabilnim (problematičnim), ili se toj odluci Crkve da ne pripusti žene na takvo ređenje, pripisuje samo i čisto disciplinarna vrijednost.

Zbog toga, s ciljem da se ukloni svaka sumnja o tom pitanju od vrlo velika značaja, koja se tiče samoga božanskoga ustrojstva Crkve, snagom svoga ministrija (službe), da ojačam braću (19.), izjavljujem da Crkva nema, ni na kakav način mogućnost (ovlast) da podijeli svećeničko ređenje ženama i da se ta odluka treba držati, na konačan način, od svih vjernika Crkve.

Zazivajući na vas, časna braćo, i na cijeli kršćanski narod, neprekidnu božansku pomoć, i svima podjeljujem apostolski blagoslov.

Iz Vatikana 22. svibnja, na svetkovinu Duhova 1994. god., šesnaeste godine Našeg pontifikata.

1. Usp. PAVAO VI., *Odgovor na pismo vrlo poštovanom doktoru F. D. Cogganu, kenterberijskom nadbiskupu, o svećeničkom ministeriju žena*, od 30. studenog 1975.: AAS 68 (1976.), 599-600.
2. Usp. KONGREGACIJA ZA NAUK VJERE, *Izjava Inter insigniores*, od 15. listopada 1976; AAS 69 (1977.), str. 98-116.
3. *Isto*, str.100.
4. PAVAO VI., *Govor o ulozi žene u planu spasenja*, od 30. siječnja 1977.; u: *Insegnamenti*, vol. XV., 1977., 111. Usp. IVAN PAVAO II., *Apostolska pobudnica Christifideles laici*, od 30. prosinca 1988., br. 51: AAS 81 (1989.), 393-521, *Katekizam Katoličke Crkve*, br. 1577.
5. *Apostolsko pismo Mulieris dignitatem*, od 15. kolovoza 1988., br. 26: AAS 80 (1988.), 1715.
6. *Lumen gentium*, br. 28; *Presbyterorum Ordinis*, br. 2b.
7. Usp. 1 Tim 3,1-13; 2 Tim 1,6; Tit 1,5-9.
8. Usp. KKC, br. 1577.
9. *Lumen gentium*, br. 20-21.
10. KONGREGACIJA ZA NAUK VJERE, *Deklaracija Inter insigniores*; AAS 69 (1977.), 115-116.
11. IVAN PAVAO II., *Mulieris dignitatem*, br. 27: AAS 80 (1988.), 1719.
12. KONGREGACIJA ZA NAUK VJERE, *Deklaracija Inter insigniores*, VI: AAS 69 (1977.),115.

1.3. *Odgovor Kongregacije za nauk vjere (iz 1995.)*

Svemu tome treba pridodati i *Odgovor Kongregacije za nauk vjere*, od 28. listopada 1995. kojim se odgovora na pitanje: “*Može li se nauk, prema kojemu Crkva nema ovlasti da podjeljuje svećeničko ređenje ženama, predložen u Apostolskom pismu ‘Ordinatio Sacerdotalis’, držati, na konačan način i promatrati ga da pripada pologu (depositum-u) vjere?*”

Odgovara se: Potvrдно.

Taj nauk traži konačni pristanak jer je utemeljen na Riječi Božjoj koja je zapisana i trajno sačuvana i primjenjivana u Predaji Crkve od početka; bila je predlagana nezabludivo od redovitog i općeg učiteljstva (usp. Drugi vat. sabor, LG 25,2). Osim toga, u aktualnim okolnostima, Vrhovni Svećenik, u izvršavanju svoga vlastitog ministerija da utvrdi braću (usp. Lk 22,32), predložio je isti nauk s formalnom deklaracijom (Izjavom), potvrđujući izričito ono što se mora, uvijek, svugdje i od svih vjernika, držati i ako to pripada pologu vjere.

Vrhovni Svećenik Ivan Pavao II., u tijeku audijencije udijeljene dolje potpisanom kardinalu Prefektu, potvrdio je predloženi *Odgovor*, i naredio da ga se objavi.

Rim, iz Kongregacije za nauk vjere, 28. listopada 1995.

Joseph, kardinal Ratzinger, prefekt
Tarcisio Bertone, tajnik

2. TEOLOŠKA ANALIZA

388

Sedamdesetih i osamdesetih godina prošlog stoljeća u teološkim raspravama i istraživanjima, kao i u samom ekumenskom pokretu, dominirala je tema crkvene službe, tj. svećeništva i značenja sakramenta sv. Reda. Raspravljalo se o sakramentalnosti te službe, njezinim trostrukim oblicima (biskupstvo, prezbiterat i đakonat), te njihovu odnosu prema općem svećeništvu svih vjernika koje je snažno revalorizirano na Drugom vatikanskom saboru i u njegovim dokumentima.

Uz te teme počelo se intenzivnije raspravljati i o problemu ređenja žena za pojedine službe u Crkvi, tj. nekim Crkvama i crkvenim zajednicama koje su proistekle iz Reformacije. I dok je problem s evangeličkim, protestantskim i reformiranim Crkvama i crkvenim zajednicama manjeg opsega, jer one same taj Red ne priznaju i ne prihvaćaju kao trajnu službu, problem se najviše odrazio s Anglikanskom crkvom i zajednicama proisteklim iz Anglikanske zajednice (*'Anglican Communion'*). One su počele rediti žene za svećenice i za biskupice i time otvorile ekumensku raspravu i diskusiju o tim problemima.

I unutar Katoličke crkve problem svećeništva, općeg i ministerijalnog, te službe i njezinih dosega produbljen je u poslijesaborsko vrijeme. Iako je jasno rečeno u *LG*, br. 10. da se "opće svećeništvo svih vjernika i ministerijalno ili hijerarhijsko, bitno razlikuju (*licet essentia et non gradu tantum differant*)" obje se dimenzije intenzivno proučavaju i produbljuju.

I na planu ekumenskog pokreta to je plodno vrijeme za te neuralgične točke. Svjedoče o tome različite inicijative i naponi Ekumenskog vijeća Crkava, zatim radovi komisije "Vjere i ustrojstva" i drugih bilateralnih i mješovitih komisija među kršćanskim Crkvama, te doprinosi pojedinaca koji su se istakli u produbljivanju te problematike. Najveći rezultat tih napora jest dokument iz Lime, god. 1982., poznat pod kraticom, imenom B.

E. M. (*Baptism, Eucharist, Ministry* – Krštenje, Euharistija, Sv. red - Služba).

Stoga je vrijedno vidjeti te dokumente i argumente koje ti dokumenti donose i proučiti samu srž tih argumenata. Tome valja pridružiti stav i držanje pravoslavnih crkava koje se još čvršće vežu na apostolski nauk, na Predaju Crkve prvih stoljeća i na samu teološku argumentaciju povezanu uz otajstvo Isusa Krista i njegove Crkve kao Zaručnice i neraskidivu vezu samog Isusa Krista-Zaručnika i Zaručnice Crkve.

2.1. Vrijednost i obvezatnost Predaje u pitanju ređenja

389

S obzirom na to da se službeni dokumenti Katoličke crkve u svezi s ređenjem žena (Izjava Kongregacije *Inter insigniores* i pismo pape Ivana Pavla II. *Ordinatio sacerdotalis*) snažno pozivaju na činjenicu i mjerodavnost Predaje (*Traditio*), te na sami Isusov stav i izbor Dvanaestorice, na apostolsku praksu prvotne Crkve, te da svećenik u izvršavanju dotičnog ministerija ne radi u vlastito ime nego *'in persona Christi'* i tako predstavlja Krista Gospodina i Otkupitelja, značajno je ponovno produbiti i obrazložiti pitanje vrijednosti same Predaje.

O Predaji i o crkvenim predajama raspravljalo se vrlo intenzivno u drugoj polovici 20. stoljeća. To je bila tema i na Četvrtoj konferenciji "Vjere i ustrojstva" u Montrealu, od 12. do 26. srpnja 1963. U tom ekumenskom skupu iznesena su stajališta Katoličke crkve, pravoslavnih crkava te crkava i crkvenih zajednica proizišlih iz Reformacije. Stav i nauk Katoličke crkve i Pravoslavlja, u odnosu na značenje Predaje, posebice u nekim pitanjima kao što je to ređenje žena, gotovo je istovjetan. Crkve i crkvene zajednice proistekle iz Reformacije imaju fleksibilniji stav o tom problemu i više naglašavaju društvene, kulturne i povijesne kontekste u kojima je Isus birao i posvetio samo muškarce za apostolsku službu i poslanje. Najveći problem i pitanje koje se postavlja pred teologiju svih crkava jest "kriterij ispravne, korektne interpretacije".²⁴

Dokument iz Montreala najprije izlaže dvije pozicije, tj. onu rimokatoličku i protestantsku, i stavlja ih na neposredno

²⁴ Vidi: D. MORO, *Teološki hod ekumenizma u XX. stoljeću. Konferencije 'Vjere i ustrojstva', protagonisti, poteškoće*, Služba Božja, Split 2009., str. 48; EO, 6, str. 711.

promatranje.²⁵ Primijenjeno na pitanje ređenja žena kriterij ispravne interpretacije i Pisma i Predaje različit je u crkvama i to se odražava i na najveći problem u ekumenskim odnosima među crkvama danas. To je sve raširenija praksa ređenja žena za svećenice i biskupice u pojedinim crkvama, posebice episkopalnim crkvama anglikanske tradicije i Anglikanske zajednice (Anglican Communion).

2.2. Vrijednost i neprekinutost Predaje

390
Tekst Kongregacije za nauk vjere *Inter insigniores* obrađuje cjelokupnu problematiku ređenja koje je rezervirano samo za muškarce. Nakon Uvoda koji govori o promijenjenim društvenim prilikama i odnosima između muškarca i žene, te prizivima nekih da se i na to područje crkvene službe primijene novonastale prilike,²⁶ obrazlaže se u šest točaka stav Katoličke crkve i njezine nemogućnosti zadiranja u božanski plan i ustrojstvo koje je nastalo po samoj volji i odluci božanskog Otkupitelja-Velikog svećenika, Isusa Krista. To su prije svega sljedeći čimbenici: a) Predaja; b) sami Isusov stav i izbor Dvanaestorice, i poslije sedamdeset dvojice; c) apostolska praksa; d) permanentna vrijednost Isusova i apostolskog stava; e) ministerijalno svećeništvo u svjetlu Isusova otajstva; f) ministerijalno svećeništvo u otajstvu Crkve.²⁷

U svezi sa samim čimbenikom Predaje i njezine trajne vrijednosti vrlo dobar poznavatelj te problematike teolog Hans Urs von Balthasar govori o “*normativnom karakteru*” te činjenice, te da ta Izjava Kongregacije “vrlo izričito inzistira na nemogućnosti preoblikovanja u istinu misterija vjere promatrajući ih na čisto racionalan način, u koje istine pripadaju također i sakramenti, i zbog toga i osnutak službi u Crkvi: oni (one) imaju svoju

---

²⁵ Isto, 46.

²⁶ I u posljednje vrijeme neki teolozi kao npr. Hans Kueng, J. Moltmann prizivaju promjenu crkvene prakse u pitanju ređenja žena za svećenice i biskupice. Vidi: *Ekumenska duhovnost- življena već danas. Ulomci iz razgovora H. Künga i J. Moltmannn tijekom 2. Ekumenskog crkvenog dana u Münchenu*, u: *Concilium* XLVII., br. 3. lipanj 2011., str. 126-137.; tu se mogu pribrojiti i najnoviji pozivi za promjene u tom pitanju, kao npr. ‘Aufruf zum Ungehorsam’, ‘Priester ohne Amt’, ‘Pfarrer-Initiative’, i slično.

²⁷ Vidi Congregazione per la dottrina della fede, Dall’ “*Inter insigniores*” all’ “*Ordinatio sacerdotalis*”. *Documenti e commenti*, Libreria Editrice Vaticana 1996., str. 27-60.

hermeneutiku i tumačenje koje postaje dostupno i razumljivo jedino za onoga koji se vjerujući prepušta voditi u dubine njihove unutarnje harmonije i prihvatljivosti Božjeg otajstva i njegovih različitih vidova koji su organski i homogeni. Sv. Anselmo nije oklijevao da pripiše neku 'nužnost' tom internom Božjem skladu, usprkos svim slobodama božanske odluke... i mi nemamo, ni na kakav način, slobodu da relativiziramo tu logiku i da ocrtavamo u našoj mašti druge putove koje je On mogao izabrati - On je apsolutni razlog, sami logos."²⁸

Ta 'neprekinuta Predaja' o kojoj govori Izjava Kongregacije i sami von Balthasar, mora se "nužno oslanjati na trenutak koji je sadržan u samoj biti ustrojstva Crkve i njezine sakramentalnosti; trenutak koji je izuzet od svakoga modifikatorskoga (promjenjujućeg) djelovanja od Crkve, jer se ono ne može mijenjati po vlastitom nahođenju (volji), nego se mora prihvatiti njega samoga onako kako je i nastalo, i koji u svojoj potpunoj i bitnoj logici postaje razumljivo po vjeri samo ako ga se promatra u 'analogiji vjere', u njezinoj cjelovitosti. Sada, toj povezanosti pripada također i bitna harmonija između reda Stvaranja i reda Otkupljenja."²⁹

I na kraju, von Balthasar zaključuje svoje tumačenje same Izjave: "Nasuprot svemu, u Katoličkoj crkvi, kao i u onoj Pravoslavnoj, misao je o apostolskom nasljedstvu odlučujuća; kao što je prvotna Crkva posredstvom službe ustanovljene od Krista za vjerničku zajednicu - s punom ovlašću autentičnog navještaja Riječi i podjeljivanja Sakramenata - bila jasno strukturirana zajednica, tako je ona trebala i ostati za sve vjekove, posredstvom punog ovlaštenja koje je preneseno uvijek na konkretan i osoban način. Neprekinutost (kontinuitet) s izvorom se sastoji, s katoličkog i pravoslavnog gledišta, ne samo u vjeri, nego također i u odgovornom organu zakonite vjere (kojoj pripada i Kristova prisutnost u Sakramentu), biskupska služba, koja je od Krista, i prije same opstojnosti konkretne zajednice, pripravljena barem s pozivom Dvanaestorice i s podjeljivanjem njima punine ovlasti... I ta mesijanska funkcija, bila je u sukladnosti s očekivanjima SZ-a, tj. u predstavljanju Boga i njegova konačnog djela spasenja u svojem narodu. I odatle će

²⁸ Hans Urs von BALTHASAR, *L' ininterrotta Tradizione*, u: *Documenti e commenti*, str. 108-109.

²⁹ *Isto*, str. 109-110.

apostolska služba biti uvijek i primarno služba (i kao posljedica odgovornost) predstavljanja Božjega, tj. već sada konkretno, Isusa Krista.³⁰

U zaključku svoga komentara švicarski se teolog osvrće na duboku ukorijenjenost Predaje i njezina teološkog vrjednovanja u životu i ustrojstvu Crkve. On kaže: "Kao što je očito iz svega ovoga, Predaja Crkve je mnogo više i dublje ukorijenjena nego što bi to, na prvi pogled, moglo izgledati. Ona silazi u dubine koje se ne mogu izvidjeti; i ono što mi jedva jedvice iz svega toga možemo shvatiti (dokučiti) i formulirati riječima jest kao onaj koji zamuckuje. Pokazuje nam da je ona sasvim ispravna i ostaje nedodirljiva s promjenom vremena, i također s mišljenjima u svezi s ulogom seksualne (rodne) pripadnosti."³¹

392

2.3. Djelovanje *in persona Christi*

Činjenicu i teološki nauk po kojem Crkva uči i podjeljuje sakrament sv. Reda samo muškarcima Izjava Kongregacije (u 5. dijelu) obrazlaže i rezimira u sintagmi da svećenik ne djeluje '*in persona propria*', nego je to sve sažeto u izričaju '*in persona Christi*'.

Pri tome se priziva na višestoljetni nauk Crkve, a osobito na nauk Drugoga vatikanskoga sabora, posebice na SC br. 33; LG brr. 10.28; PO br. 2,13, te na biskupsku sinodu iz 1971. god. koja je raspravljala o ministerijalnom svećeništvu. Po toj formulaciji i teološkom tehničkom izrazu, izriče se potpuna suobličnost čovjeka, slabog ljudskog bića s osobom i djelovanjem Isusa Krista koja zahtijeva i uključuje i samu rodnu pripadnost.

Nauk o izričaju *in persona Christi* seže do polovice 3. st., kad ga je u nešto promijenjenom obliku, upotrebljavao sv. Ciprijan.³² I svećenik i svećeništvo nije samo ovlast Reda, nego je i izraz i potreba naravnoga, prirodnoga predstavljanja i sličnosti, kako je to već tumačio i sam sv. Toma Akvinski.³³ Dakle, svećenik

---

³⁰ Isto, str. 110-111.

³¹ Isto, str. 115.

³² Ciprijan kaže: "Sacerdos vice Christi vere fungitur". Ep 63,14; PL 4,397B; ed. Hartel, t.3.p.713.

³³ Sv. Toma, govoreći o sakramentu kao 'znaku' i o sakramentalnoj ekonomiji, govori o 'naravnim znakovima' što bi, u ovom slučaju, bilo poistovjećivanje čovjeka (muškarca) s Isusom Kristom-Bogočovjekom. Vidi *In IV. Sente. Dist 25, q.a rt. 2 quaestiuncula 1; ad 4um.*

nosi u sebi i predstavlja sliku Kristovu i osobom i snagom te slike on izgovara riječi posvete (u Euharistiji).

Osim toga, Izjava Kongregacije ide mnogo šire od svakoga društvenoga, sociološkoga, povijesnoga i kulturnog konteksta kada govori o činjenici i potrebi suobličavanja Kristu i praksi ređenja samo muške osobe. Sve se stavlja u opći kontekst Božjeg stvaranja i cjelokupne ekonomije spasenja koja započinje stvaranjem prvog čovjeka - Adama, muškarca i dovršava se i ima svoje ostvarenje u Utjelovljenju, životu, smrti i uskrsnuću Kristovu. Pri tome Eva-žena nalazi svoje dovršenje u Crkvi-Zaručnici Kristovoj. Što se tiče kategorije stvaranja ne propušta se naglasiti činjenica da "u ljudskim bićima seksualna različitost ima vrlo značajan utjecaj koji je mnogo dublji od npr. etničkih razlika: one ne dostižu tako intimno ljudsku osobu koliko to čini spolna različitost, koja je direktno usmjerena bilo na zajedništvo osoba, bilo na rađanje ljudi. U biblijskoj Objavi ona je učinak prvotne Božje volje: 'Stvori ih muško i žensko' (*Post 1,27*)."³⁴

Tu činjenicu misterija stvaranja i otkupljenja ističe i papa Ivan Pavao II. u Apostolskom pismu *Mulieris dignitatem* iz 1988. U br. 26. on piše: "Ako je Krist pri ustanovljivanju Euharistije tako izričito svećeničku službu vezao na apostole, može se zaključiti, da je na taj način htio izraziti od Boga dane odnose između muža i žene, između 'ženskog' i 'muškog' kao što je to u tajni stvaranja i otkupljenja. U Euharistiji je ponajprije na sakramentalni način izražen otkupiteljski čin Krista Zaručnika prema Crkvi, njegovoj Zaručnici. To je razvidno i sasvim očito ako sakramentalnu euharistijsku službu vrši muškarac, gdje svećenik djeluje 'in persona Christi'. Takvo tumačenje potvrđuje i naučavanje u izjavi *Inter insigniores* koja je objavljena po nalogu Pavla VI. kao odgovor na pitanje o pripuštanju žena u svećeničku službu."³⁵

Dakle, djelovati "*in persona Christi*" jest formulacija koju upotrebljavaju koncilski dokumenti kada govore o ministrijalnom svećeništvu (*SC 33; LG 10.28; PO 12.13*), i to je Predaja

³⁴ Izjava "*Inter insigniores*", u: *Documenti e commenti*, str. 51; Sličnu ideju primijenjenu na svećeničku službu izrazit će i koncilski dokument PO br.12. kada kaže: "Po sakramentu Reda prezbiteri se suobličavaju Kristu Svećeniku, kao služitelji Glave, s ciljem da izgrađuju i podižu cjelokupno njegovo Tijelo, tj. Crkvu u svojstvu biskupskoga zbora /Reda"). Vidi: A. G. MARTIMORT, *Il valore di una formula teologica 'in persona Christi'*, u: *nav. dj.*, str. 117-118.

³⁵ IVAN PAVAO II., *Mulieris dignitatem. Apostolsko pismo o dostojanstvu i pozivu žene prigodom marijanske godine*, Dokumenti 91, KS, Zagreb, 2003., str. 77.

preuzela iz pavlovskog teksta (2 Kor 2,10), te se njom sv. Toma Akvinski obilno koristio,³⁶ i to je, poslije, postao tehnički izraz za cjelokupnu skolastičku i novovjekovnu teologiju. Ona se posebno odnosi na službu slavljenja sakramenta sv. Euharistije i službu pomirenja (pokore), iako se ne isključuju i druge djelatnosti svećeničkog poslanja i službe. I to je zajednička baština Katoličke crkve i pravoslavnih crkava – koje ne upotrebljavaju taj izraz, ali koriste se drugim-po kojem je svećenik 'ikona' (slika, znak) Isusa Krista.³⁷

S druge strane svećenik kao predvoditelj euharistijskog slavlja i drugih djelatnosti službe djeluje i vrši i funkciju 'in persona Ecclesiae', tj. u ime cjelokupne zajednice i Crkve. To je već definirao i sv. Toma Akvinski.³⁸ Odrediti točniji odnos između tih dviju formulacija 'in persona Christi' i 'in persona Ecclesiae' ostaju i dalje zadaća teološkog produbljivanja i istraživanja, te točnijeg razgraničenja, ali i povezanosti tih dviju formulacija. Ostaje uvijek pitanje koje traži potpuni odgovor: kako i na koji način ministerijalni svećenik predstavlja Isusa Krista, Velikog Svećenika, i obratno, svoju zajednicu pred Bogom?

2.4. Ekumenske implikacije katoličko-pravoslavnog učenja o ne-ređenju žena

U ekumenskom pokretu pitanje ređenja žena počinje se pojavljivati početkom druge polovice 20. stoljeća. Ono će postići svoju kulminaciju u posljednjim desetljećima. Istina, već je prva konferencija "Vjere i ustrojstva" u Lausanni (iz 1927.) raspravljala o "ministeriju" Crkve, gdje se govorilo o "međusobnom priznanju ministerija" i gdje je dotaknuto i ređenje žena, te zauzet stav da "bi se trebalo prepustiti različitim crkvama, ili različitim ograncima ujedinjene Crkve odluka u svezi s time, tj. o obliku njihove organizacije i poziva i ređenja njihovih službenika".³⁹ Naravno, da su se predstavnici pravoslavlja ogradili od tog stava i nisu htjeli ni čuti za takve inicijative.⁴⁰

---

³⁶ On se koristio službenim tekstom Vulgate.

³⁷ A. G. MARTIMORT donosi u svojoj studiji svjedočanstvo istočnih Otaca, počevši od Narsaia iz Nisibisa, Krizostoma, Teodora Studite i drugih. Vidi str. 121-123.

³⁸ *Summa Theologica III.* a, quaestio 82, art.7, ad 3 um.

³⁹ EO 6, str. 218; Vidi i D. MORO, *nav. dj.*, str. 17-19.

⁴⁰ *Isto*, str. 17.

Ponovno će ta tema doći na konferenciji Vjere i ustrojstva u Montrealu (1963.), posebice u pitanjima koja se tiču Sv. pisma, Predaje (*Traditio*) i crkvenih predaja (*traditiones*) u Crkvi Kristovoj, tj. u pojedinim crkvama i raznim konfesijama.

Dokument o ministriju s te konferencije donosi dva različita pristupa tom problemu, gdje se izriče stav crkava proisteklih iz Reformacije i koji je različit od pravoslavnog učenja (i naravno katoličkog!), po kojemu oni “vjeruju da se djelo Duha Svetoga odnosi ne samo na očuvanje reda u Crkvi, nego također i na stvaranje novih oblika reda kada već postojeći oblici ne čuvaju više pravu vjeru. Drugi opet vjeruju da NZ ne potvrđuje, s dovoljnom jasnoćom, praksu ređenja koja bi se shvatila kao osiguranje ljudi za doživotni ministrij u Crkvi. Priznajemo težinu tih razlika.”⁴¹ Naravno, stvaranje novih oblika Reda odnosilo bi se na podjeljivanje te službe i ženama i prikladnim pojedincima koje bi zajednice delegirale, tj. izabrale i predlagale samostalno.

Što se tiče pravoslavlja i bavljenja tom problematikom značajno je spomenuti Izjavu Mješovite anglikansko-pravoslavne doktrinarne komisije, koja je u Ateni, u srpnju 1978., donijela zaključak o odbacivanju “svake mogućnosti ređenja žena za svećeništvo”.⁴² To će pravoslavno stajalište ponoviti i skup organiziran od različitih pravoslavnih crkava na Rodosu (30. X.-2. XI. 1988.). Tu su bili predstavnici gotovo svih pravoslavnih crkava. Ali “njegovi zaključci ne posjeduju formalni i konačni auktoritet, koji bi bio obvezujući za pravoslavlje u cjelini: oni radije sačinjavaju doprinos neprekinutoj raspravi (o tom pitanju)”⁴³

Sintetizirajući stav pravoslavlja o tom problemu, K. Ware, biskup Diokleje, drži da se tu radi o tri ključna pitanja na koja teologija i teološko istraživanje u sadašnjem trenutku, a i u budućnosti, mora dati rješenja u skladu s autentičnom Objavom i praksom Crkve gotovo dva tisućljeća. To su sljedeća pitanja: “Prvo, tu je pitanje o naravi i auktoritetu *Predaje*. Koliku težinu, i još posebnije, mi možemo pripisati šutnji *Predaje*? Budući da u učenju Isusa Krista i apostola nema neke specifične zapovijedi o ređenju žena za ministrijalno svećeništvo, i budući da se

⁴¹ EO 6, str. 948-949; D. MORO, *nav. dj.*, str. 55.

⁴² Elisabeth BEHR-SIGEL & Kallistos WARE. *The Ordination of women in the Orthodox Church*, WCC Publications, Geneva, 2000., str. 51.

⁴³ *Isto*, str. 51.

gotovo dvije tisuće godina Crkva suzdržavala o prosljeđivanju tog ređenja, imamo li mi, na koncu 20 st., pravo da poduzmemo neku novu inicijativu u svezi s tim pitanjem?

Tu je, u drugom redu, i pitanje antropologije. Koje teološko značenje mi pripisujemo razlici koja postoji unutar čovječstva između muškoga i ženskoga? Suprotstavlja li se prijedlog da se zaredi žene onome što je u Apostolskim konstitucijama pojam "slijedenja" ili "reda naravi" (*akolouti'a tes fyseos* - prirodnog ustrojstva)? To uključuje još dva specifična problema: a) u kojem smislu svećenik predstavlja Krista? Budući da je Krist muškarac, može li žena biti opunomoćena da liturgijski djeluje kao njegova svećenička ikona (slika, znak)? b) To, naprotiv, uključuje i neuhvatljivu (neshvatljivu) točku kristologije: što je, ako to jest, teološko značenje Kristova biti-muškarac?"⁴⁴

Dakle, za pravoslavlje i pravoslavnu teologiju, izazvanu stavom i praksom reformiranih crkava, posebice onih anglikanskih u posljednje vrijeme, ostaje za buduće vrijeme mnogo izazova. To posebno vrijedi za sve te crkve ako su članice i EVC-a, a i različitih komisija i odbora pri tom organizmu, kao što je to komisija "Vjera i ustrojstvo" i u čijim se tijelima to pitanje ređenja žena i implikacije tog problema sve više raspravlja i postaje primarna točka dnevnog reda i različitih skupova.

Na kraju, navest ćemo i mišljenje kardinala Waltera Kaspera, koji je autoritet i na teološkom i na ekumenskom polju. On je cijelo jedno desetljeće vodio Papinsko tajništvo za promicanje kršćanskog jedinstva i bio njegovim pročelnikom. U svom najnovijem djelu o Crkvi, u svezi s pitanjem ređenja žena, kaže: "Katolička crkva nije slobodna da samostalno odlučuje o svome ustrojstvu, i budući da ređenje žena niti kod Isusa, kao niti u Sv. pismu i u Predaji nema uporište, ona zna da nije opunomoćena da zaređuje žene za svećenice i biskupice. To je u međuvremenu i jasno protumačeno kroz visoko rangirane crkvene odluke. Te su odluke, što se tiče samog stupnja njihova auktoriteta, tako visoke rangirane da ja teško mogu zamisliti neku promjenu u tom crkvenom nauku. One imaju obvezujući i konačni karakter."⁴⁵

---

⁴⁴ K. WARE, *Man, Women and the Priesthood of Christ*, u: E. BEHR-SIGEL, nav. dj., str. 49-90 (52).

⁴⁵ W. KASPER, *Katholische Kirche. Wesen-Wirklichkeit-Sendung*, Herder, Freiburg-Basel-Wien 2011., str. 239.

Osim tog stava Kasper ukazuje i na dimenziju tog pitanja koje se općenito danas, pa i u teologiji, malo naglašava, a koje je bilo vrlo značajno u Predaji i u učenju Crkve. To je vrijednost simbolizma i "razumijevanje za simboliku roda i spolne različitosti koja je utemeljena na stvaranju i na božanskoj Objavi: Ta biblijska rodna simbolika više je nego neka slika ili neka obična metafora; ona izražava neku dublju stvarnost, koja je naročito u ženskoj mistici srednjega vijeka razvijena. Biskup i svećenik treba Isusa Krista na potpun i pravi simbolički način predstavljati... Kod biskupskog posvećenja biskupu se stavlja biskupski prsten ovim riječima: 'Primi prsten, pečat vjernosti, da bi Božju svetu zaručnicu Crkvu, ukrašenu nepromjenjivom vjernošću nepovrijeđenu štatio.'⁴⁶

2.5. Dokumenti o službi i sakramentu Reda EVC-a i drugih ekumenskih udruga

Unutar Ekumenskog vijeća crkava desetljećima se raspravlja i donose različiti dokumenti posvećeni temeljnim danostima kršćanske vjere i Objave. Nastoji se postići barem minimalno suglasje u svezi s tim problemima. To su, prvotno pitanja povezana uz krštenje, euharistiju (Posljednju večeru), te službe i ovlasti svećenika, ili predvoditelja i djelitelja tih sakramenata.

Osobito je plodno razdoblje 70-ih i početkom 80-ih godina prošlog stoljeća. Na tom planu istakla se i Grupa iz Dombesa, koja je na tragu nadahnuća velikog ekumenista Paula Couturiera, svećenika Lionske biskupije, nastavila njegov ekumenski duh i hod, te se približavala stajalištima i nauku Katoličke crkve, ujedinjujući protestantske i reformirane zajednice na području Francuske, Švicarske, pa i Njemačke. Iz tog razdoblja značajni su dokumenti o ministeriju: *Prema pomirenju u ministeriju*, iz 1973.; *Biskupska služba (ministerij)*, iz 1976.; *Ministerij-zajedništvo u općoj Crkvi*, iz 1985.⁴⁷ Najznačajniji dokument o tim problemima jest Dokument iz Lime, iz 1982., poznat

⁴⁶ Walter KASPER, *nav. dj.*, str. 340.

⁴⁷ Vidi D. MORO, *nav. dj.*, str. 267; A. VORGRIMLER, *Das Priesterdokument der roemischen Bischofssynode 1971 in oekumenischer Sicht*, u: *Der priesterliche Dienst V.*, QD 50, Herder, Freiburg-Basel-Wien, 1973., str. 278-302.

pod kraticom BEM (*Baptism, Eucharist, Ministry*- Krštenje, Euharistija, Red /Služba/).⁴⁸

Što se tiče ministerija, službe i nositelja te službe u pojedinim kršćanskim crkvama i crkvenim zajednicama postignuti je visoki stupanj suglasja. Istina, još su mnoge točke ostale za produblјivanje i za dodatno približavanje stajalište, te postizanja istovjetnosti nauka. U svezi s ređenjem žena za tu službu (svećenika, biskupa, đakona) BEM donosi nekoliko točaka. Govori se o "zaređenom ministeriju";⁴⁹ o "trostrukom obliku zaređenog ministerija" (biskupi, prezbiteri, đakoni);⁵⁰ te o funkcijama biskupa, prezbitera i đakona.⁵¹

Što se tiče ređenja žena, samo se konstatira 'novost' koju je donio Isus Krist i potreba da "Crkva mora otkriti kako ministerij koji može vršiti žena, tako i ministerij koji može vršiti muškarac. Jedno dublje razumijevanje širine ministerija u kojemu se odražava međuzavisnost muškaraca i žena treba biti još jače očitovano u životu Crkve. Iako se slažu o toj nužnosti, crkve izvlače različite zaključke u svezi s onim što se tiče dopuštanja žena zaređenom ministeriju. Sve veći broj crkava mišljenja je da ne postoje biblijski i teološki razlozi protiv ređenja žena; i kao posljedica toga mnoge od njih su započele s ređenjima. Ipak, mnoge crkve drže da se Predaja u ovoj materiji ne smije mijenjati."⁵²

Godine 1990. "Vjera i ustrojstvo" objavila je dokument "Diskusija o krštenju, euharistiji i službi 1982.-1990. Stajališta, učinci, daljnji rad" koji je predstavljao ocjenu dokumenta iz Lime. U svezi s ređenjem žena on kaže: "Teološka, kristološka i antropološka svjedočanstva, koja u dotičnim argumentima o mjestu i službi žena u Crkvi dolaze do izražaja, moraju se (također jer su od objave teksta BEM-a 1982. god. i dalje vrlo razvijeni kroz teološko istraživanje i refleksiju, zasjedanja i izvješća pojedinih crkava, te kroz ekumenski dijalog i savjetovanja), od komisije 'Vjere i ustrojstva' predloženom multilateralnom kontekstu još dublje i sveobuhvatnije obrađivati... Stajališta posvjedočuju obnovljenu spremnost i vrlo ozbiljno suprotstavljanje. U jednom

---

⁴⁸ Vidi EO 1, str. 1391-1447; *BEM at 25. Critical insights into a continuing legacy* (Ed. By Th. F. BEST - T. GRDZELIDZE), WCC Publications, Geneva 2007.

⁴⁹ Vidi EO 1, str. 1427-1431.

⁵⁰ *Isto*, str. 1431-1435.

⁵¹ *Isto*, str. 1435-1437.

⁵² *Isto*, str. 1430.

takvom sučeljavanju radi se, dakle, o tome da se objasni koje su to središnje teme, i da se pokaže sva složenost tih pitanja, kao i njihova uzajamna povezanost.⁷⁵³

Sve u svemu, najviše institucije ekumenskog pokreta, kao što su to EVC, VU, te različite mješovite zajedničke komisije pojedinih crkava, stavile su pitanje ređenja žena na privilegirano mjesto teološkog sučeljavanja i istraživanja u posljednje vrijeme. Potreba je za većim i dalekosežnijim produblјivanjem tog problema, te traženjem barem minimalnog suglasja o službi, poslanju i auktoritetu crkvene službe, te posebice samom nositelju te službe i razrješavanja glavnog pitanja: na koji način nositelj službe nastupa *'in persona Christi'*, te *'in persona Ecclesiae'*.

DOCUMENTS OF THE CATHOLIC CHURCH ON
THE ECUMENICAL ISSUE OF WOMEN'S ORDINATION
AND THEIR THEOLOGICAL-ECUMENICAL ANALYSIS

Summary

The ordination of women for priestesses and bishopresses, started by some Churches and church communities emerging from the Reformation and its heritage, has recently become one of the central issues of Ecumenical Movement. This trend is firmly opposed by the doctrine and practice of the Catholic Church and the whole Orthodoxy. They mainly rely and refer to triple argumentation: to Christ's example and vocation, as well as to the mission of the Twelve and their successors (*the argument from Scripture*); to Tradition as an important and unavoidable factor of life, Church doctrine and Church practice (*the argument of Tradition*); and to the centuries-old theological and magisterial justification of that issue (*the argument of Magisterium*). The article brings authentic teaching of the Catholic Church expressed in the Declaration of the Congregation for the Doctrine of the Faith, from 1976, and in the Apostolic Letter of Pope John Paul II from 1994.

⁵³ Theodor SCHNEIDER, *Frauenordination und Oekumene. Erwagungen aus roemisch-katholischer Sicht, u Weg und Weite. Festschrift fuer Karl Lehmann* (Hrsg. A. Raffelt), Herder, Freiburg- Basel- Wien 2001., str. 711-736 (716-717.).

In the second part, in a short theological analysis, the emphasis is put on the ecumenical aspect of that problem, and also on searching for a broader agreement and understanding of central themes, such as: Tradition, correct interpretation (hermeneutics) of Tradition, and the needs and adaptability of church ministry in contemporary conditions and needs in particular Churches.

Key words: *apostolic succession, ecumenism, Tradition, Magisterium, priesthood, woman in Church*

Dodatak: Dokumenti i literatura o pitanju ređenja žena:

1. Congregazione per la dottrina della fede. *Dall' 'Inter insi-gniores' all' 'Ordinatio sacerdotalis'.* *Documenti e commenti*, LEV, Città del Vaticano 1996., pp.216;
2. Ivan Pavao II., *Ordinatio sacerdotalis*, Apostolsko pismo, 1994. (22. svibnja);
3. KKC, kanoni 1536-1600;
4. Kongregacija za nauk vjere, *Inter insigniores* (od 15.X.1976.);
5. Joseph RATZINGER, *Annunciatori della Parola e Servitori della vostra gioia*, Opera omnia di J. Ratzinger, vol. XII., LEV, Città del Vaticano, 2010.
6. Papa Benedikt XVI., *Svetlo svijeta*, Verbum, Split, 2010., posebno str. 176-177.
6. Juraj KOLARIĆ, *Ekumenska trilogija. Istočni kršćani. Pravoslavni. Protestanti*, Prometej, Zagreb, 2005., str.727-746.
7. Juraj KOLARIĆ, *Ekumenski vid svećeničkog ređenja žena*, u Bogoslovska smotra LX (1990.), br. 3-4, str. 355-368.
8. Alberto PIOLA, *Donna e sacerdozio. Indagine storico-teologica degli aspetti antropologici dell' ordinazione delle donne*, Studia Taurinensia, Effata' Editrice, Cantalupa (Torino), 2006., str. 5-719;
9. Marie-Josophe AUBERT, *Il diaconato alle donne?*, EP, Cinisello Balsamo (Milano) 1989., str. 5-218;
10. Elisabeth BEHR-SIGEL- Kallistos WARE, *The Ordination of women in the Orthodox Church*, WCC Publications, Geneva, 2000., str. 5-96;
11. Jean GALOT, *La donna e i ministeri nella Chiesa*, Cittadella Editrice, Assisi 1973., str. 5-221;
12. Marie-Louise TERNIER-GOMMERS, *Catholic women in ministry. Changing the way things are*, Novalis, Ottawa, Can, 2007., str. 5-205;
13. Attilio CARPIN, *Donna e sacro ministero. La tradizione ecclesiale: anacronismo o fedeltà*, ESD, Bologna, 2007., str. 5-447;

14. Ante MATELJAN - Terezija Tea ŠKAREC, *Đakonat i đakonise. Povijest i budućnost đakonata žena u Crkvi*, u: Služba Božja XLV. (2010.), br. 1, str. 27-59;
15. M. TANNER, *Ordinazione delle donne*, u Dizionario del movimento ecumenico, EDB, Bologna, 1994., str. 803-806;
16. Papa IVAN PAVAO II., *Lettera alle donne*, od 29. lipnja 1995. god; <http://www.vatican.va/holy-father/john-paul-ii/letters/documents/h>.
17. Sara BUTLER, *The Catholic Priesthood and Women. A Guide to the Teaching of the Church*, Hillenbrand Books, Chicago, Mundelein (II), 2007., str. 122.
18. Karl RAHNER, *Priestertum der Frau*, u Stimmen der Zeit 195 (1977.), str. 291-301;
19. Joseph SCHUMACHER, *Warum die Frau in der katholischen Kirche nicht Amtstraeger sein kann*, (Vortrag vor der Arche in Pottsdam), 5. kolovoza 2003.
20. Theodor SCHNEIDER, *Frauenordination und Oekumene.Erwaegungen aus roemisch-katholischer Sicht*, u: Weg und Weite. Festschrift für Karl Lehmann, (Hrsg. A. Raffelt), Herder, Freiburg-Basel-Wien, 2001., str. 711-736.
21. Ante MATELJAN, *Katoličko svećeništvo i žena* (Prikaz knjige Sare BUTLER, *The Catholic Priesthood and Women*), u CuS XLV (2010.), br. 2. str. 267-270.
22. Apostolsko pismo Pape Ivana Pavla II. *Ordinatio sacerdotalis* donijela je IKA, D-24648/6, dana 8. lipnja 1994. na hrvatskom jeziku.
23. Papa IVAN PAVAO II., enciklika *Mulieris dignitatem*, KS, Dokumenti 91, Zagreb, 2003.
24. Papa IVAN PAVAO II., enciklika *Christifideles laici*, KS, Dokumenti 93, br. 42., Zagreb 1990.
25. Hans KÜNG, *Die Frau im Christentum*, Piper, München-Zürich, 2001., str. 5-159;
26. Elisabeth GOESSMANN, *Ein Rueckschritt in der Diskussion der Frauenfrage. Zu einer Veroeffentlichung ueber das Frauenpriestertum*, u: Stimmen der Zeit 108 (1983.), Heft 8, str. 567-571;
27. Erio CASTELLUCCI, *Il ministero ordinato, Nuovo corso di Teologia sistematica* 10, Queriniana, Brescia 2006., str. 5-394.
28. Edward SCHILLEBEECKX, *Il ministero nella Chiesa. Servizio e presidenza nella comunità di Gesù Cristo*, Queriniana, Brescia 1981., str-204 (posebno142.-144.);
29. Jasmina JUROŠ, *Sveti Pavao i žene*, u: Obnovljeni život 66 (2011.), br.1, str. 107-117;

30. Gerald O'COLLINS - Mario FARRUGIA, *Cattolicesimo. Storia e dottrina*, BTC133, Queriniana, Brescia 2006., str. 5-432;
31. *Muško i žensko-stvori ih. Žene i muškarci u življenju i u službi Božjeg poslanja*, Zbornik radova (Uredili: fra Ante Čovo - č. s. Dijana Mihalj), Franjevački institut za kulturu mira, Split 2008., str. 5-278;
32. Rebeka Jadranka ANIĆ, *Feministička teologija i njezini odjeci u Hrvatskoj*, u: Ančić N. A. - Bižaca N. (prir.), Mjesto i uloga teologije u Crkvi i društvu, Zbornik radova, CuS, Split, 2004., str. 273-300;
33. *Enchiridion Oecumenicum 1. Documenti del dialogo teologico interconfessionale. Dialoghi internazionali 1931-1984.*, EDB, Bologna, 1986., str. 1391-1447 (brr.3032-3181)/ u tekstu EO 1/;
34. Cardinal Walter KASPER, *Mission of Bishops in the Mystery of the Church. Reflections on the question of ordaining women to episcopal office in the Church of England*, Govor od 5. lipnja 2006. Vidi <http://www.vatican.va/roman-curia/pontifical-councils/christuni/sub-indeks/indeks-anglican-comm.it.htm>
35. Walter Kardinal KASPER, *Die Früchte ernten. Grundlagen christlichen Glaubens im oekumenischen Dialog*, Evangelische Verlagsanstalt - Bonifatius, Leipzig-Paderborn 2011.
36. John WIJNGAARDS, *Did Christ ruled out women priests?*, McCrimmons, Great Wakering 1977. (tal. prijevod od E. L. Lanzarini, 1981.).
37. Serena NOCETI, *Ordinazione/non-ordinazione delle donne e dialogo ecumenico. Inclusivamente esclusivi?*, u: *Credereoggi* 160 (2007), luglio-agosto.
38. *La Chiesa cattolica e gli Anglicani. A che punto e' il dialogo?*, u *La Civiltà cattolica* 1997., str. 16-29. (Vidi <http://www.gliscritti.it/approf/papers/anglicani.htm>)
39. *Concilium* 35 (1999.), n. 3., str. 9-190.
40. Georg KRAUS, *Frauenordination. Ein draengendes Desiderat in der katholischen Kirche*, u: *Stimmen der Zeit*, Heft 12 (2011.), Herder, Freiburg/B., str. 795-803;
41. Jadranka Rebeka ANIĆ, *Kako razumjeti rod? Povijest rasprave i različita razumijevanja u Crkvi*, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Zagreb 2011., str. 5-193;
42. Jure BRKAN, *Obveze i prava vjernika laika*, Biblioteka Službe Božje, Split, 2005., str. 5-163.
43. Gilbert GRESHAKE; *Biti svećenik u ovom vremenu. Teologija. Pastoralna praksa. Duhovnost*, KS Zagreb, 2010., str. 5-363 (osobito str. 151-163).
44. *Zakonik kanonskoga prava*, Glas Koncila, Zagreb 1988., kan. 1024.
45. Marlis GIELEN, *Die Wahrnehmung gemeindlicher Leitungs-funktionen durch Frauen im Spiegel der Paulusbriefe*, u *Neutestamentliche*

- Aemtermodelle im Kontext (Th. Schmeller - M. Ebner - R. Hoppe, Hrsg.), QD 239, Herder, Freiburg-Basel-Wien, 2010., str. 129-165;
46. Mladen PARLOV, *Žena u Crkvi, Crkva o ženi*, CuS, Split 2011., str. 5-347;
47. Walter Kardinal KASPER, *Katholische Kirche. Wesen-Wirklichkeit-Sendung*, Herder, Freiburg-Basel-Wien, 2012.
48. Klaus BERGER, *Priesterweihe auch für Frauen?*, Aschendoff Verlag, Münster, 2012.
49. Sabine DEMEL, *Frauen und kirchliches Amt. Grundlage – Grenzen – Möglichkeiten*, Herder/Freiburg im Breisgau, 2012.